

PREIĻU PILS

ARHITEKTONISKĀS IZPĒTES GRUPA

Arsenāla iela 3, 4.stāvs, Rīga LV-1050, Latvija
Tālr.: 7 211 253, tālr./fakss: 7 221 647
Reģ.nr: LV000304152, a/s Hansabanka, fil. Sakta
Kods 310101717, konts: 01408036360

PIEMINEKĻU DOKUMENTĀCIJAS CENTRS
Inv. Nr. 57805

OBJEKTS: PRIEĻU PILS

PASŪTĪTĀJS: PREIĻU PILSĒTAS DOME

ESOŠĀS SITUĀCIJAS ANALĪZE. REKOMENDĀCIJAS ATJAUNOŠANAS KONCEPCIJAI.

SĒJUMS: 1

DIREKTORE: B. EGLĀJA

AUTORI: I.DIRVEIKS
PROJEKTĒŠANAS BIROJS SIA "METRS KVADRĀTĀ"

K.VEINBERGA

Z.BIKŠE

RĪGA, 2002, JANVĀRIS

SATURS.

I IEVADS.

1.1. Vispārējie dati.

1.2. Aprakstā un grafiskajā materiālā lietotie apzīmējumi.

1.3. Fotoattēlu saraksts.

II BŪVVĒSTURES APSKATS.

2.1. Laikmeta iezīmes.

2.2. Agrākie pētījumi. Vēsturiskie attēli un citi avoti.

2.3. Ziņas par Preiļu jaunās pils būvvēsturi.

2.4. Līdzšinējo projektu un atjaunošanas darbu izvērtējums.

- Vēsturisko attēlu reprodukcijas

III ARHITEKTONISKI MĀKSLINIECISKAIS VĒRTĒJUMS.

3.1. Apjoms, fasādes.

3.2. Plānojums un telpu apraksts.

3.3. Interjers.

3.4. Apkure.

3.5. Būvgaldniecības elementi.

3.6. Būvmateriāli un konstrukciju tehniskais stāvoklis.

- Izmantotie būvmateriāli un konstrukcijas
- Ēkas konstruktīvais stāvoklis.

IV OBJEKTA ATJAUNOŠANAS KONCEPCIJA. IZEJAS DATI UN REKOMENDĀCIJAS.

4.1. Kultūrvēsturiskais novērtējums un izmantošanas iespējas.

- Kultūrvēsturiskais novērtējums.
- Atjaunošanas mērķi kontekstā ar visa pils kompleksa attīstības perspektīvu.
- Kādu būvperiodu liecības ietver pašreizējais apjoms.
- Autentiskums.
- Prioritātes (īpaši saglabājamais).
- Optimālais izmantošanas veids.

4.2. Atjaunošanas pasākumu metodes un materiāli.

4.3.Kopsavilkums. Preiļu pils atjaunošanas koncepcijas rekomendējamās pamatnostādnes.

V RASĒJUMI.

IEVADS.

1.1. Vispārējie dati.

2001./2002.gada ziemā uzsākts darbs pie Valsts nozīmes arhitektūras pieminekļa Preiļu pils (pilsētas adrese Raiņa bulvārī 30) atjaunošanas koncepcijas projekta dokumentācijas sagatavošanas. Primārā dokumentācijas daļa ir pirmsprojekta materiāli ar ēkas arhitektonisko, mākslinieciskо, kultūrvēsturisko analīzi, kā arī objekta atjaunošanas un potenciālās izmantošanas iespēju prognozes. Objekta analīze šajā stadijā ēkas izmantošanas jautājumus risina tikai vispārējā principiālā līmenī: rekomendējamais funkcionālais zonējums un vertikālo komunikāciju izvietojums. Kā darba tālākie etapi paredzēts ēkas tehniskā stāvokļa izvērtējums un detalizēta arhitektoniski mākslinieciskā inventarizācija. Padziļināta tehnisko un arhitektonisko jautājumu analīze, kas parādītu vēdināšanas, apkures, ūdens apgādes un kanalizācijas optimālu risinājumu, veicama koncepcijas projekta stadijā.

Izmantoti Tehniskās inventarizācijas biroja sastādīti ēkas plāni, jo detalizēta arhitektoniska uzmērīšana līdz šim Preiļu pilij nav veikta. Darbam pievienoti vairāki objektu raksturojoši fotoattēli ar anotācijām. Fotofiksācijai šajā stadijā izvēlēti pašreizējo tehnisko situāciju raksturojoši attēli. Atbilstoša detalizēta fotofiksācija veicama arī arhitektoniski mākslinieciskās inventarizācijas ietvaros.

Visa minētā informācija pirmkārt domāta pils apsaimniekotājiem un projektētājiem, lai savlaicīgi atvieglotu ēkas atjaunošanas darbu plānošanu. Ēkas arhitektoniski mākslinieciskais vērtējums (t. sk. līdzšinējo pētījumu apskats un būvvēstures datu apkopojums) var kalpot kā palīgmateriāls Preiļu pils vēstures tālākai izpētei.

Darbu veica arhitekts Ilmārs Dirveiks (sertif. Nr 10-0691. Arhitektūras birojs "Metrs kvadrātā "), arhitektes Kristīne Veinberga (sertif. Nr 10-0833) un Zanda Bikše (Izpētes un projektēšanas birojs SIA "AIG").

Darbs izstrādāts ar Latvijas Kultūrkapitāla fonda finansiālu atbalstu. Par informatīvu un tehnisku palīdzību autori izsaka pateicību Preiļu pilsētas domei, Inesei Stūrei, Valērijam Stūrim, Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja darbiniecēm Teklai Bekešai un Valentīnai Bricei, Preiļu bibliotēkas vadītājai Inārai Bataragai un arhitektei Ilzei Mārai Janelis.

Materiāls sagatavots 3 eksemplāros, no kuriem viens nodots pasūtītājam: Preiļu pilsētas domei, viens Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai, viens izpildītāja: SIA "AIG" arhīvā.

1.2. Aprakstā un grafiskajā materiālā lietotie apzīmējumi.

Ēkas daļu apzīmējumi	Vecākā daļa, DA korpuss, DR korpuss, Starpbūve, A tornis, R tornis, R torņa rizalīts, galvenās ieejas vējtveris (vējtveris).
Z,D,A,R	Debess puses. Ērtāka apzīmējuma labad pret pagalmu pieņemts Z virziens, pret Daugavu – D virziens. Dabā ēka orientēta vairāk ieslīpi ar garenasi DR-ZA virzienā.
DA un DR korpusi	D pusē vecākajai daļai piebūvētās daļas.
D216/217	Durvju ailas apzīmējums starp attiecīgajām telpām.
T251	Telpu numerācija. Pirmais cipars – ēkas stāvs. Pieņemta 1974.gada pārbūves projektā ieviestā telpu numerācija, jo tā atbilst telpu mūsdienu izvietojumam.
PVLMM	Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejs.
VKPAI PDC	Valsts Kultūras Pieminekļu Aizsardzības Inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centrs.

1.3. Fotoattēlu saraksts.

F-1. Ēkas kopskats no pagalma puses (Z).
F-2. Z fasāde. Vecākā daļa ar gotizācijas periodā piebūvēto mezonīnu.
F-3. Z fasāde. Starpbūve ar galveno ieeju pilī kopš 19.gs. vidus.
F-4. Z fasāde. Galvenās ieejas vējtveris. Konstrukciju bojājumi.
F-5. Ēkas kopskats no D puses.
F-6. D fasāde. Vecākās daļas fasāde.
F-7. R tornis ar rizalītu.
F-8. D fasādes daļa ar R torni.
F-9. DA korpuss un A tornis.

F-10. A tornis.

F-11. T121. Vecākā daļa ar aizmūrētu sākotnējo ieeju ēkā.

F-12. T207 - 209. Starpsienu vietas.

F-13. T116. R tornis. Ailas paplašinājums uz rizalītu un abi logi – 20.gs. 20.gadi.

F-14. T116. Skats uz T213 caur nojaukto pārsegumu.

F-15. T216. Sākotnēji kāpņu telpa. Dekoratīva sienu krāsojuma fragmenti.

F-16. T205. Velves vieta ar augstāk 20.gs. 2.p. iebūvētu ūdens rezervuāru.

F-17. T100. Galvenās ieejas ailas augšdaļa. Durvju konstrukcijas fragmenti.

F-18. T116. D siena. Dekoratīvs krāsojums. 1927.gads (?).

F-19. T118. DR stūris. 1984.gadā iebūvētas kāpņu konstrukcijas.

F-20. T215. Skats virs F-19. 19.gs. b. izveidota aila. Kāpņu vieta uz R torņa 3.stāvu.

F-21. T119. 19.gs.v. izveidotās durvju ailas vecākās daļas ārsienā.

F-22. T203. A sienas augšdaļa. Tipiska situācija ēkā pēc 1984.gada rekonstrukcijas pasākumiem. 19.gs. v. sienas dzegas daļa un 1984.gada betona pārsegums.

F-23. T106. Vecākā daļa. 19.gs. 1.p. un 20.gs. 2.pusē virtuve.

F-24. Ēkas blakus pilij. Zem tās bijis ledus pagrabs.

F-25. T110. Interjers ap 19.gs.b. vai 20.gs. sāk. iebūvētajām kāpnēm izveidots

PILS DAĻU APZĪMĒJUMI

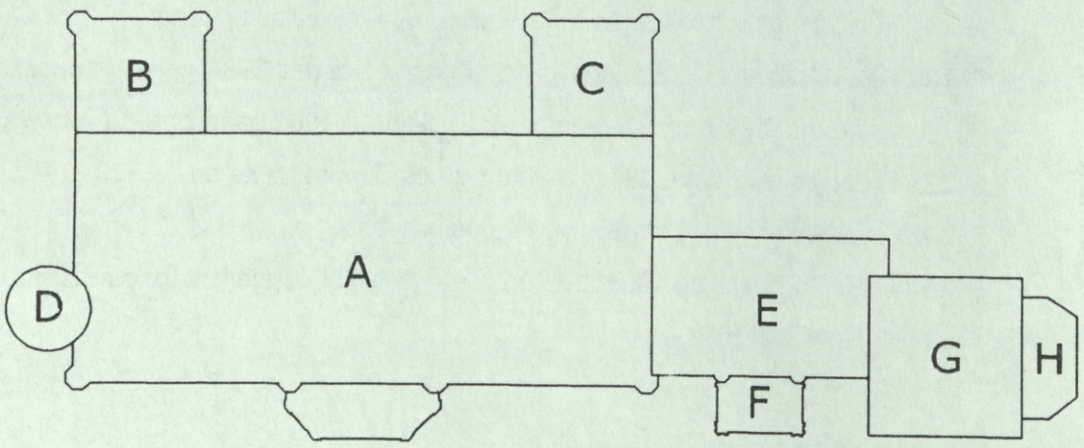

A	vecākā daļa	E	starpbūve
B	DA korpuss	F	vējtveris
C	DR korpuss	G	R tornis
D	A tornis	H	rizalīts

II BŪVVĒSTURES APSKATS.

Plānojot saglabāšanas un atjaunošanas pasākumus jāiepazīstas ar ēkas būvvēsturi. Tās celšanas laiks un apstākļi var dot skaidrojumu pielietotajiem materiāliem, būvpaņēmieniem un apdares stilistikai, kā arī uzslāņojumiem, kas var būt radušies pārbūvju rezultātā. Vēsturiskie pamatdati kalpo par bāzi gan mākslinieciskā potenciāla vērtējumam, gan restaurācijas un izpētes darbam. Atjaunošanas laikā jāturpina apzināt vēsturisko informāciju.

2.1. Laikmeta iezīmes.

Par Latgales novadu cīnījušies gan vācu, poļu, zviedru, gan krievu karapulki. Mūsdienās saglabājies maz ziņu par kultūras dzīvi līdz 20.gadsimtam. Joprojām arī pētījumu nav daudz. Latgales mākslas un arhitektūras savdabību veidojušas vēsturiskās, saimnieciskās, politiskās un kultūras īpatnības. Latgales muižniecība galvenokārt veidojusies no Livonijas laka dzimtīpašnieku pēctečiem. Ziemeļu kara sekas jūtami ietekmēja muižu attīstību līdz pat XVIII gadsimta vidum. Ekonomiskās grūtības tieši atspoguļojās pieticīgajā muižu arhitektūrā. Kungu mājas bieži līdzinājās zemnieku mitekļiem ar salmu jumtu, dažviet pat bez dūmeņa[1]. 18.gadsimtā Latgalē vēl bija maz lielāku apdzīvoto centru. Noteicošais dzīves veidošanā bija muižnieku intereses un iniciatīva. Starp tām dažām muižām, kas ievērotas plašākā ģeogrāfiskā lokā, ir arī Preiļi, ko apmeklējuši mākslinieki, literāti un arhitekti.

19.gadsimta sākumā, mainoties politiskajai un saimnieciskajai dzīvei, samazinās poļu muižnieku saimniekošanas iespējas, kultūras un garīgajā dzīvē iestājas apsīkums. Tikai sākot ar 19.gadsimtu par Latgales muižām saglabājusies daudz maz plašāka informācija. Vēl mazāk ir ziņu par to interjeru un iekārtojumu. Tradicionāli 18.gadsimtā muižu kungu namos iekārtoja telpas mākslas priekšmetu kolekcijām. Muižnieku rezidencēs gleznas lielāko tiesu bijušās izkārtotas kopā mantotajām stila mēbelēm, skulptūrām, gravīrām, lietišķās mākslas priekšmetiem. Par speciālām gleznu izstādīšanai paredzētām telpām norādes sastopamas tikai atsevišķos gadījumos. 18.gadsimta sākumā Borhu dzimtas celtās vecās Preiļu muižas kungu mājas koka ēkā un 19.gadsimta 70.gados atradās blakus jaunajai rezidencei,

[1] Hupel A.W. Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland, II, R., 1777., S.318.

bijusi "milzīga zāle", kura glabājusi atmiņas par kādreizējo "dekorāciju" ar Livonijas ordeņa mestru ģerboņiem un portretiem.[2]

19.gadsimta 30.- 60.gadi ir neogotikas ziedu laiki. Piļu un kungu māju apjoma telpiskajā un arhitektoniski mākslinieciskajā kompozīcijā dominēja romantisma idejas un ēku veidols kopumā atbilst Eiropā populārajām gotikas formām. Preiļu pils pārstāv historisma laikmeta arhitektūru. Tā ir viens no spožākajiem neogotikas piemēriem Latvijā. T.s. *Tudor Gothic* ir jaunās pils arhitektoniskās idejas pamatā. 19.gs.otrās puses estētika prasīja savu pieeju pagātnes formu interpretācijā. Tā drūmais cietoksnis pārvērtās glezniecisk ā apjomu spēlē ar mazliet nervozu, augšup virzītu siluetu, ar mainīgām ailu un to apvijošo dzegu formām, logu dažādo ritmu un grupējumu, smalku, pat trauslu ornamentālo dekoru.

Pili pārbūvēja laikā no 1860. – 1865.gadam, kad agrāk celto ēku paplašināja un bagātīgi izdekorēja, atbilstoši laikmeta prasībām.

2.2. Agrākie pētījumi. Vēsturiskie attēli un citi avoti.

Pārbūves datējumu devis ievērojamais Latgales vēstures pētnieks Gustavs fon Manteifelis grāmatā "Terra Mariana". [3] Arī citi avoti liecina par šo laiku. R.Aftanazi savā grāmatā par ēkas autoriem min G.Šahtu un A.Beļecki. Taču R.Aftanazi darbā atrodams 1836.gads kā būves celšanas datējums.[4] Autors nav pamanījis ēkas pakāpenisko apjoma evolūciju. Acīmredzot līdz 1836.gadam uzcelta vecākās daļas divstāvu apjoms, kas vizuāli skaidri izdalāms no kopējā būvapjoma. [5]

Līdz 20.gadsimtam atsevišķās publikācijās minēti gada skaitļi, iespējamie būves autori un īpašnieki. Vairākos izdevumos publicēti pils zīmējumi no dažādiem skatu punktiem. Šie nedaudzie attēli sastopami atkārtoti gandrīz katrā plašākā publikācijā par Preiļu pili. Katrā ir kāda nozīmīga informācija par ēkas arhitektūru.

---

[2] Kaminska R. 18.gadsimta glezniecība Latgalē - R., 1994. - 159.lpp.
Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej – Warszawa, 1987. -T.3.A. - s.295.

[3] Terra Mariana 1186. – 1888. Reproduktionen des von den R¬m. Katholiken hiesiger Provinzen Sr. Heiligkeit Leo XIII zum Jubil←um 1888. Dargebrachten Album. – Riga, 1903. – Taf.LV.

[4] Aftanazy R. - S.295.

[5] Šādu viedokli jau agrāk piesardzīgi paudis arī mākslas vēsturnieks D.Bruģis – sk. 40.lpp.

Tomēr acīmredzamas ir daudzas neprecizitātes, kļūdas, vai apzināti "uzlabojumi". Pēdējie jāievērtē īpaši, jo pretējā gadījumā var kļūt par dezinformācijas avotu. Tādēļ nepieciešams Preiļu pils vēsturiskos attēlus analizēt rūpīgāk.

1875.gadā pili zīmējis poļu mākslinieks, etnogrāfs un senatnes pētnieks Napoleons Orda. Ceļojot 1875. – 1876.gadā pa toreizējo Vitebskas guberņu, viņš fiksējis vairākas Latgales muižu ēkas. N.Ordas zīmējums ir vecākais zināmais vecās pils fragmenta un jaunās gotizētās pils ēkas attēls.[6] Zīmējumā jaunā pils redzama no lielāka attāluma un tādēļ tās detaļu attēlojumā ir daudz vienkāršojumu un nosacītības. Ievērojamākās atšķirības no dabā redzamā: R torņa stūru fialas attēlotas kā pilastri un plānā kvadrātiskais rizalīts.

1879.gadā divus pils zīmējumus izgatavojis Tadeušs J.Dmohovskis.[7] Skatā no ZR priekšplānā ir R tornis ar tolaik vēl divstāvu rizalītu un balkonu virs tā. Zīmējumos ir vairāku detaļu "romantizācija", īpaši R torņa fiālas zīmētas izceļot no torņa apjoma, kas neatbilst dabā esošajam.[8] Te torņa siluets ir daudz vienmuļāks un stūrus vainagojošie tornīši neizceļas ārpus apjoma. R torņa 3.stāva trīs logi un logs virs galvenās ieejas ir "gotizēti" ar smailloka arkām. Savukārt, skatā no D puses nozīmīga ir informācija par R torņa un vecākās daļas piebūvēm. Jumtā ir gotiski logi, kaut vēlāka 20.gs. sākuma fotoattēlā redzamie apaļie logi ar sīkrūšu stiklojumu šķiet oriģināli. Apšaubāmi ir garie dūmeņi, kā arī to vietas (piemēram – virs vecākās daļas Z puses mezonīna, kur apakšā nav krāšņu, dūmenis acīmredzami "aizpilda kompozicionāli tukšāku zīmējuma vietu). N.Orda dūmeņus zīmējis vienkāršus. Dīvaini šķiet, ka T.J.Dmohovskis D fasādē sānu korpusu zelmiņos zīmē apaļskulptūras. E.Hlopicka viesošanās laikā tās vairs nav bijušas[9]. Rodas jautājums: vai šīs skulptūras jelkad ir pagūts uzstādīt? Tomēr abi T.J.Dmohovska zīmējumi pirmkārt, norāda, ka ēkai bijis kārniņu jumts (kaut attēlos tas nav saprotams skaidri, skaidu jumta pastāvēšana tik reprezentablai ēkai nebūtu pieņemama). Otrkārt, zīmējumi labi noder apkārtnes labiekārtojuma izpētei.

---

[6] Šajā apskatā izmantotas N.Ordas zīmējuma reprodukcijas.
[7] Tie publicēti laikrakstā "K©osy". – 1879. – T.28. – Nr.720. – S.254.
[8] Nobirušais apmetums atsedzis stūru mūrējumu, kurā nav redzamas pārbūves pazīmes. Arī E.Hlopickis 1870.gados norāda, ka masīvajam tornim nav izteiktu stūra tornīšu. Sk. Aftanazy R. – S.335.
[9] Aftanazy R. – S. 335.

1884.gadā pils miglainu siluetu no A puses zīmējis Felikss Bžozovskis.[10] Detalizētas informācijas šajā attēlā nav. Noderīgs parka izpētei.

1888.gadā iznāk albūms "Terra Mariana". Dricānu muižas īpašnieks barons Gustavs Manteifelis par godu pāvesta Leona XIII 50 gadu priesterības jubilejai kā dāvanu sagatavoja bagātīgi ilustrētu greznu foliantu "Terra Mariana" (Māras zeme). 70 lapās izvietotas 34 ilustrācijas un 36 akvareļi, kā arī fotogrāfijas. Teksts satur ziņas par Latgali un tās vēsturi. Latgaliešu zinātnieks Dr.S.Skutāns apmeklēdams Vatikānu 1930.gados, saņēma atļauju dažu lapu pārfotografēšanai un reprodukcijas publicēja izdevumā "Misionaru darbeiba Latgolā".[11] Abiem Preiļu pils akvareļiem informatīvas vērtības nav, jo tie ir T.J.Dmohovska un F. Bžozovska zīmējumu kopijas, kurās pils apkārtnes krūmāji un zālāji "uzlaboti".

Viens no vērtīgākajiem avotiem ir ar **1904.gadu** datēta galvenās fasādes fotogrāfija, kas publicēta gan Polijā, gan kā pastkarte.[12] Attēla detalizācijas pakāpe ļauj atrast daudzus vēlāk zudušus elementus. Tik pat nozīmīgi ir daži skati no pils Z un D puses pirms 1924.gadā uzsāktās pārbūves.[13]

Virkne **1920. – 30.gadu** fotoattēlu glabājas Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejā.[14] Tajos var izsekot pakāpeniskām izmaiņām pils fasādēs. Atsevišķi fotoattēli interjeros ļauj saskatīt durvis, sienu krāsojuma principu, dažas krāsnis. Nozīmīga ir kāda 1930.gadu fotogrāfija ar cilvēku grupu pie galvenajām ārdurvīm, kas šeit redzamas visai detalizēti.[15]

Līdz šim nav atrasts ēkas projekts. Toties ir saglabājies daudz jaunāks, bet informatīvi ļoti vērtīgs rasējums, kurā attēloti pils stāvu plāni un griezums **1925.gada 20.oktobrī.**[16] Spriežot pēc vēlāk tapušām atzīmēm uz zīmējuma,

---

[10] Žurnāls "Biesiada Literacka". – 1884. – T.1. – S.52. D.Bruģis kļūdaini šo zīmējumu piedēvē T.J.Dmohovskim.

[11] Māras zeme – 1993. – 14.-20.augusts.

[12] Aftanazy R.– 1987. -T.3.A. - s.334. Te norādīts, ka attēls ņemts no laikraksta "Życie I Sztuka". Pastkarte atrodas Preiļos PVLMM Inv.Nr698.

[13] Preiļu pilsētas bibliotēka. Mape "Preiļu pils". Pastkartes palielināta fotokopija.

[14] PVLMM Inv. Nr.698; 673; 674; PF7545; 121; 4424; PF 7686; 4009/1; Plg F 151; Plg F 152; Plg F 153; Plg F 916; Plg F 917; Plg F922. Daudzi attēli izgatavoti Preiļu fotodarbnīcā "Ermitaz" Brīvības ielā 24.

[15] PVLMM Inv. Nr.Plg F 917.

[16] LVVA 1677.f., 2.a., 1611.l., 51.lp. Zemkopības ministrijas fonds. Plāns izmantots ar laipnu arhitektes Ilzes Māras Janelis atļauju (no Preiļu parka vēstures izpētes materiāliem).

attēlota paredzamā kanalizācijas ūdeņu aizvadīšanas shēma un telpu apgaismojuma elementu izvietojums. Plānu datējums nav neparasts, jo tieši šajā laikā notiek aktīvākie būvpasākumi ēkas pielāgošanai skolas vajadzībām, bet papildinājumi ar zīmuli attiecināmi uz vēlāku laika dažādām pārbūvēm.

Ļoti nozīmīgs Preiļu pils vēstures materiāls kopijas veidā saglabājies Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejā. Tā ir **skolas pārziņu sarakstīta hronika**[17] **laika posmam no 1923. līdz 1944.gadam** ar pēdējo atmiņu ierakstu, kas izdarīts 1999.gadā. Hronikas sākumā apkopotas ziņas par pils vēsturi līdz 20.gadsimtam. Hroniku sācis rakstīt pirmais lauksaimniecības skolas pārzinis A.Salmiņš. Te atrodamas bagātīgs izziņas avots par pils apkārtni, t. sk. parku un pilsētiņas sabiedriski politisko dzīvi laikmeta griežos (sk. dažas rokraksta kopijas šajā sējumā).

1949.gadā pili fotografējis Podgurskis. Galvenās ieejas durvis un margas virs tām esošajam balkonam ir mainītas. Pils fotografēta 1970., 1990. un 1999.gados. [18]

Vairākos **20.gs. 2.puses** pils (skolas) interjeru fotoattēlos ar skolotājiem, direktoru, redzamas R torņa telpas 2.stāva līmenī, kā arī kāda telpa ar baltu podiņu krāsni ampīra stilā. Fotoattēlu kopijas atrodas Pilsētas domes rīcībā.

Tehniskās inventarizācijas biroja sastādīti ēkas plāni ļauj izsekot izmaiņām **20.gadsimta 2.pusē. 1956.gad plāni** ar nelielām korekcijām **1969.gadā** un **1995.gadā.** Pēdējie faktiski atspoguļo esošo ēkas situāciju.

1996.gadā ar Preiļu pilsētas domes atbalstu izdots Antona Anspoka apcerējums "Preiļu novads". Tā autors ilgākā laika periodā strādājot pie grāmatas, apkopojis lielu skaitu avotu. Dažkārt lielajā faktu klāstā ieviesušās arī savstarpējas nesakritības,[19] vai atšķirības no citiem avotiem. Tādēļ minētā grāmata izmantojama, tikai, salīdzinot ar pirmavotiem. Taču tas ir grūti izdarāms, jo apcerējumā nav dotas precīzas atsauces uz avotiem. Grāmatas lielākā nozīme ir tā, ka tas ir vienīgais informatīvi visaptverošākais krājums par Preiļu novadu.

---

[17] PVLMM Inv. Nr.PF 6714. Turpmāk - Skolas hronika.
[18] VKPAI PDC arhīvs.
[19] Piemēram, laiks, kad K.Guļkevičs ir muižas īpašnieks nesakrīt ar katoļu baznīcas celšanas laiku, kurā viņš bijis ievērojams ziedotājs.

Žurnālists un novadpētnieks Antons Rancāns publicējis rakstu par pili Preiļu novada kalendārā (1995.g., 102 – 104.lpp.). Tajā citēti 20.gs. 2.pusē rakstītu skolēnu sacerējumu fragmenti, kuros atsevišķas klases identificētas ar kādreizējo pils "dzīvojamo istabu", "rakstāmkabinetu", "dzīru zāli", un "baznīcu". Šo informāciju skolēni saņēmuši nostāstu veidā, visticamāk, no skolotājiem.

Pirmie speciālistu dotie Preiļu pils arhitektūras vērtējumi saistās ar **XX gadsimta otro pusi**. Profesionāls Preiļu pils arhitektoniski mākslinieciskais vērtējums atrodams **Daiņa Bruģa grāmatā "Historisma pilis Latvijā"** (Sorosa fonda izdevums. 1996.g.). Autors, analizējot dokumentālos faktus un ēkas stilistiku, nonāk pie secinājuma, ka 1860.gados pārbūvēta (gotizēta) un paplašināta jau esoša, agrāk celta ēka. Jāpiebilst, ka to apstiprina arī pētījumi dabā (sk. nodaļu "Arhitektoniski mākslinieciskais vērtējums"). Mākslas vēsturnieks D.Bruģis, izceļot Preiļu pili kā spožu sava laika stilistikas paraugu, norāda, ka 19.gs. 2.puses pārbūves autoriem nav bijis pa spēkam veiksmīgi saplūdināt veco daļu ar jauno. Abi arhitekti nepiederēja pie sava laika elites. Gala rezultāts, pēc D.Bruģa domām, iznācis smagnējs un samākslots. D.Bruģis citē poļu pētnieka T.S.Jaroševska uzskatu, ka M.Borha izvēle par labu gotiskajam stilam pamatota ar vēlēšanos "...padarīt savu mājokli līdzīgu viduslaiku cietoksnim un tādejādi atgādināt savu senču bruņiniecisko pagātni."[20]

Arhitektūras vēsturnieks **Jānis Zilgalvis**, aplūkojis Preiļu pils arhitektūru **rakstā "Romantisms un neogotika Latvijas arhitektūrā".**[21] Šeit apskatīti romantisma un neogotikas idejiskie avoti, kopsakarības ar Latvijas un Eiropas 19.gadsimta muižu arhitektūras tendencēm. J.Zilgalvja piedāvātajā pils apjoma arhitektūras analīzē dominē formāli stilistiskā metode, kā rezultātā daži autora pieņēmumi ir diskutējami (sk. nodaļu "Arhitektoniski mākslinieciskais vērtējums"). Autors neievērtē to, ka ēkas apjoma evolūcija ir bijusi pakāpeniska ne vien apjoma, bet arī arhitektūras formu (stila) ziņā. Tādēļ salīdzinājumi ar it kā formāli līdzīgiem risinājumiem citur būtu jāizvēlas piesardzīgi.

---

[20] Bruģis D. Historisma pilis Latvijā. – Rīga, 1996. – 40., 41.lpp.
[21] Zilgalvis J. Romantisms un neogotika Latvijas arhitektūrā // Romantisms un neoromantisms Latvijas mākslā. – Rīga. 1998. – 19., 24.lpp.

2.3. Ziņas par Preiļu jaunās pils būvvēsturi.

No 1376.gada[22] **līdz 1561.gadam** kā lēņa īpašums un **no 1563.gada līdz 1866.gadam** kā dzimtas īpašums, Preiļi piederēja vienai no Livonijas muižniecības un bruņniecības pazīstamām dzimtām – Borhiem. Dzimtas īpašums nebija mazs, jo Borhu uzturētajā Preiļu garīgajā misijā jezuītu mūki apkalpojuši muižniekiem piederošu ciemu ļaudis no Vārkavas, Vidsmuižas, Barkavas un Varakļāniem. Vēl 20.gs. sākumā Atašienes dzelzceļa staciju sauca par Borhu staciju.[23]

18.gadsimta sākumā nodegusi Borhu celtā pils pašreizējā parkā un tās vietā uzcelta jauna koka muižas kungu dzīvojamā māja.[24] Šo ēku nojauca 1926. – 1927.gados, bet pagrabi saglabājušies līdz mūsdienām. Par ēkas izskatu var spriest ļoti minimāli – tikai pēc N.Ordas 1875.gada zīmējuma malā redzamā ēkas fragmenta. Tā bijusi divu stāvu ēka, kurai dienvidu galā bijis vēlāk piebūvēts (?) pagarinājums. Ēkas stūri izcelti ar vienāda izmēra rustiem. Detalizētākas ziņas sniedz A.Anspoks: "Pirmais stāvs zems un no mūra, otrais stāvs no ozolkoka baļķiem, jumts – dakstiņu, otrā stāva telpās – parketa grīda un podiņu krāsnis." Tālāk autors sajaucis pagrabu ar pirmo stāvu, piešķirot pēdējam "saimnieciskas funkcijas". [25] Diemžēl A.Anspoks neuzrāda šo interesanto ziņu avotu. E.Hlopickis par veco ēku izteicies, ka celtne: "...maz sevī saglabājusi pagātnes pēdas."[26]

Pastāv nostāsts, ka Napoleona karagājienā uz Maskavu, šajā vecajā kungu namā uz laiku mitinājies kāda franču armijas korpusa štābs. To stāstījis kāds poļu vēsturnieks, kas viesojies Preiļu lauksaimniecības skolā 1926.gadā.[27]

Grāfs Jozefs Heirihs Borhs (1753 – 1835) uzsāka būvniecības aktivitātes **1817.gadā,** uzceļot dzimtas kapelu (arhitekts V.Macoti?). Līdz J.H.Borha nāvei **1836.gadā,** tika uzcelta jauna mūra dzīvojamā māja, kuru vēlāk gotizējot pārbūvēja un paplašināja grāfa dēls Mihaels Borhs (1806 – 1881).

---

[22] Pēc citām ziņām – kopš 1382.gada.
[23] Spārītis O. Latgales kultūras stratigrāfija // Kultūras avīze – 1993. – Nr.6 (9) – 9.lpp.
[24] Anspaks A. Preiļu novads. – 1996. - 37.lpp.
[25] Anspaks A. - 39.lpp.
[26] D.Bruģis šos E.Hlopicka vārdus kļūdaini attiecinājis uz Jauno pili. Maz ticams, ka tā varēja raksturot pirms 10 gadiem pārbūvētu, vēl pat nepabeigtu ēku, ko vienlaikus dēvē par "jauno pili". Sk. Bruģis D. – 147.lpp.

Laikā no **1860. līdz 1865.gadam** notika pēdējā 19.gs. 1.pusē celtās ēkas pārbūve – gotizācija. Šādu datējumu dod G.fon Manteifelis grāmatā "Terra Mariana". R.Aftanazi pētījumā par pārbūves autoriem nosaukti arhitekti G.Šahts un A.Beļeckis. Šādu varbūtību neizslēdz arī D.Bruģis, jo ir ziņas par G.Šahta darbību 19.gadsimta 50. un 60.gados Lietuvā.[28] Reizē tika pārveidots vecais parks, ievērojami paplašinot tā robežas. Rezultātā tapa izveidots romantisks ainavu parks ar regulāras plānošanas elementiem un harmoniskiem arhitektūras akcentiem.[29]

1860.gados Mihails Borhs sāka strauji pārdot savus īpašumus un pārcēlās dzīvot uz Vitebsku, kur līdz pirmajai Polijas dalīšanai 1772.gadā bija šīs pilsētas gubernators.

1866.gada 24.novembrī Mihails Borhs pilnvaroja kolēģijas senatoru Ignatiju Bortkeviču pārdot Preiļu miestu, Preiļu un Sondoru muižas kopplatībā 12500 desetīnu par 192549 sudraba rubļiem Lielbritānijas pavalstniekam, angļu tirgotājam no Mančestras Johanam Heinrikam Fredrikam. Faktiski Borhi nepaguva iedzīvoties tikko uzceltajā jaunajā gotiskajā ēkā. Pārdota netika vienīgi kapela.[30]

No 1866.gada līdz 1872.gadam Preiļi pieder Anglijas pavalstniekam tirgotājam no Mančestras Johanam Heinrikam Fredrikam. Viņš ieguldījis pūles muižas ansambļa iekopšanai un pārveidošanai atbilstoši romantisma principiem.

1870.gados Preiļu pilī viesojās poļu mākslinieks Eduards Hlopickis. Viņa atstātās atmiņas ir senākais šobrīd zināmais detalizētais apraksts par 19.gadsimta 60.gados izveidoto Preiļu pils ēku.[31]

No 1872.gada līdz 1891.gadam - īpašnieks ir vācu barons Johans Ungerns – Šternbergs. Reāli uz pilnvaras pamata kā pārvaldnieks viņa vietā saimniekoja poļu muižnieks Jans Mols. J. Ungerns –Šternbergs 1875.gadā Berlīnē sastādītajos pirkšanas – pārdošanas dokumentos uzrādīts kā pircējs, jo poļiem pēc 1863.gada sacelšanās Krievijas valdība neļāva pirkt nekustamos īpašumus.

---

[27] Skolas hronika – 1.lpp.
[28] Bruģis D. – 40.lpp.
[29] VKPAI PDC arhīvs. Preiļu pils lieta. Parka apraksts. Autore - I.M.Janelis.
[30] Anspaks A. Preiļu novads. – 1996. - 44.lpp. Jāpiebilst, ka R.Aftanazi pētījumā J.H.Fredriks nosaukts par amerikāni.

Iespējams, ka faktiskais īpašnieks bijis J.Mols. Šī darījuma sakarā pat ierosināta krimināllieta, taču gala slēdzienā atzīts, ka muiža nopirkta likumīgi.[32]

No 1891.gada līdz 1910.gadam īpašnieks ir krievu muižnieks, cara galma kambarkungs, vēlākais Krievijas sūtnis Itālijā un Zviedrijā Konstantīns Guļkevičs, kurš pilī iekārtojis pareizticīgo baznīcu R torņa 3 stāvā ar atsevišķu ieeju pa kāpnēm D pusē esošā piebūvē. Vecajā pilī notikuši luterāņu dievkalpojumi.
K. Guļkevičs palicis atmiņā kā filantrops, celtniecības mīļotājs, zemniekiem draudzīgi noskaņots, bet neprasmīgs saimnieciskajās lietās. K.Guļkeviča laikā celta R torņa rizalīta pati augšējā koka daļa (zvanu tornis).[33]

No 1910. Līdz 1920.gadam Preiļu pils īpašnieks bijis Igaunijas vācu muižnieks Kārlis Gipiuss (Hipiuss?), kas vēlāk – 1926.gadā, viesojoties pilī izveidotajā lauksaimniecības skolā atstājis "sīka un mantkārīga cilvēka iespaidu".[34]

Tālākie dati par skolas laiku līdz 1940.gadam citētas no "Skolas hronikas".[35] **1923.gadā** tiek nolemts Preiļos dibināt 2 gadīgu lauksaimniecības skolu. A.Salmiņš atceras, ka : "...šajā laikā vecajā pilī daļa griestu līdz jumta konstrukcijai bija iebrukuši. Dažās istabās vēl bija inspekcijas kanceleja, citas apdzīvoja privāti. Jaunās pils stāvoklis bija tāds pats."

Pirmā pasaules kara laikā Preiļu jaunās pils ēka bijusi remontēta kara slimnīcas vajadzībām. Ap **1918.gadu** tajā "...visas istabas bijušas apdzīvotas no apkārtējiem topošajiem saimniekiem."

1923.gada 31.oktobrī uz skolu atveda pirmo vezumu ar dēļiem un decembrī uzmūrēja pirmās divas krāsnis. Stiklinieki veica priekšdarbus logu remontam. Par pirmo skolas darba dienu kļuva **1924.gada 1.decembris,** bet iesvētīt varēja tikai **1928.gadā.** Tad bija pabeigta arī sienu "balsināšana".

---

[31] Sk. R.Aftanazy
[32] LVVA 1430.f., 1.a., 39826.l. VKPAI PDC arhīvs.
[33] Anspaks A. – 1996. – 45., 46.lpp. A. Anspaks atsaucas uz Preiļi lauksaimniecības skolas direktora Jāņa Ezerkalna manuskriptu.
[34] Anspaks A. - 46.lpp. Preiļu lauksaimniecības skolas direktora Jāņa Ezerkalna atmiņas. K.Gipiuss apciemojis kādreizējo pili 1926.gadā.
[35] PVLMM Inv. Nr. PF 6714.

1924./25.gadā pabeidza noklāt jumtu ar cinkoto skārdu. Galvenie remontu darbi norisinājās 1925.gada vasarā. Tika ielikti jauni logi (lielākoties – vērtnes), durvis, krāsnis , grīdas, u.c. Palika nepabeigts tikai fasāžu apmetuma remonts, ko turpināja **1926.gada** rudens pusē. Iztīrija ūdens noteku no virtuves un upīti. Atmiņās tā palikusi kā: "...senlaicīga ķieģeļu būve. Eja tādā lielumā, ka pa to diezgan brīvi var rāpot cilvēks".

1926. – 1927.gadā nojauca t.s. veco pili, atstājot tikai pagrabus.

1927.gadā pabeidza telpu sienu krāsošanu ar līmes krāsām, bet "...izrīkojumu zāles" (ēdamistabas) un virtuves paneļi krāsoti eļļas ar krāsās. ...Ornamenti pēc iespējas tautiski krāsotājam žīdam veicās samērā slikti, kādēļ tos nācās veidot un uzkrāsot skolotājiem pašiem (Saliņš, Kaleksons)."

1928.gadā skolā ievilka elektrību[36] un ēku iesvētīja. Šajā pašā gadā Preiļu miestam tika piešķirtas pilsētas tiesības.

No 1931. Līdz 1935.gadam notiek aktīvi parka sakopšanas darbi.

1932.gadā no lauksaimniecības skolas atdalīja saimniecību. "...Skolas dzīvē un saimniekošanā iesākās nīkuļošanas laikmets."

No 1935.gada par skolas vadītāju sāk strādāt Jānis Ezerkalns, kurš skolas hronikā ierakstījis sekojošo: "...izlauzti trīs logi: viens trīsviru dienvidos, divi divviru rietumos, izlauzta "mūra šķērssiena piebūvē". Vērojumi dabā liek šīs pārbūves attiecināt uz R torņa un rizalīta 1.stāva telpām (T116). "Trīsviru" logs atrodas D sienā pie kuras esošo piebūvi nojauca jau 1920.gadu sākumā. Vēl pārbīdītas kādas caurstaigājamas istabas durvis, izveidojot "zēnu ateju", "mazgājamo telpu" un "mazu garderobi".

1937.gadā pilsētas sabiedriskās dzīves vajadzībām ēdamistabu pielāgoja izrīkojumiem, izveidojot skatuvi un rezervējot plašas blakus telpas. Skatuvei nācies izlauzt "...vienu sienu uz nelielu blakus istabiņu" (tā ir siena starp T121 un 121).

Ieraksti Skolas hronikā liecina, ka **1936. un 1937.gadā** vairāki būvdarbi veikti t.s. "strādnieku – galdnieku" ēkā (tā identificējama ar pašreiz esošo garo vienstāva ēku uz ziemeļiem no Vecās pils vietas). Šī informācija būs noderīga minētas ēkas renovācijas gadījumā.

Preiļu lauksaimniecības un – **no 1939.ga**da – arī mājturības skola pastāvēja **līdz 1944.gadam**. Tās pastāvēšanas laikā tika izremontētas un uzturētas kārtībā arī citas muižas ansambļa ēkas, kā arī sakopts parks.

1979.gada februārī pils, kurā pēc skolas aiziešanas bija izmitinātas vairākas iestādes, nodega. Pirmā stāva pārsegumi vismaz daļēji bija saglabājušies, bet ar laiku gāja bojā.

1980.gados institūta "Komunālprojekts" Daugavpils filiālē izstrādā projekta un tāmes dokumentāciju.

1984.gadā iebūvē jaunus pārsegumus 1. un 2.stāviem. Septembrī sāka un līdz ziemai uzbūvēja jaunu jumta konstrukciju. Atjaunotajā pilī paredzēja izvietot rajona pionieru namu.[37] Pils šajā laikā ieguva valsts arhitektūras pieminekļa statusu un projekta dokumentāciju vajadzēja pārskaņot.

1989.gadā saņemta jauna projekta dokumentācija (tikai fasāžu un jumta atjaunošanai), bet neviena celtniecības organizācija nepieteicās šos darbus turpināt.[38]

2.4. Līdzšinējo projektu un atjaunošanas darbu izvērtējums.

Pārbūves, kas notika 20.gadsimta 20.gados, kad pili rekonstruēja par skolu, būtiski nepārveidoja ēkas telpisko struktūru. Piebūves D pusē nojauc līdz 1920.gadiem. Pils raksturu kopumā galvenokārt izmainīja skārda jumts un jaunais

[36] Sk. iepriekš: 1925.gada plānos vēlāk atzīmētas gaismekļu vietas.
[37] Gailums K. Senajā pilī // Cīņa – 1984. – 9.sept.
[38] Avīze "Novadnieks" – 1990. – 27.janv.

logu kompozicionālais dalījums ar lielākām rūtīm. Laika gaitā zuda arvien vairāk oriģinālo detaļu (skulptūras, bareljefi, čuguna (?) dekoratīvās kompozīcijas uz atikām u.c.

Uzsākot atjaunošanas darbus 1980.gados, situācija bija cita – ēka daļēji nodegusi un ilgāku laiku stāvējusi neizmantota. Šādā situācija bija nepieciešama ļoti pārdomāta koncepcija, kas balstītos uz rūpīgu vispusīgu izpēti. Tā laika valdošai kultūras mantojuma saglabāšanas un atjaunošanas praksei, daudzviet trūka korektas, uzmanīgas attieksmes pret oriģinālu. Atjaunojot starpstāvu pārsegumu, iznīcināja daļu reljefās interjera apdares. Zuda lieli apmetuma laukumi ar krāsojumu, daļa vēl esošo būvgaldniecības izstrādājumu. Attieksme pret salīdzinoši jaunāka peroda arhitektūras pieminekļiem tolaik bija vienkāršota (piem., Rīgas 19.gs. īres namu pārsegumu nomaiņa ar dzelzbetona konstrukcijām bez objektīvi pamatota iemesla). T123/106 un 2.stāva centrālo garensienu acīmredzot pārbīdīja, lai nodrošinātu jauno betona pārsegumu stabilitāti (atbilstoši noteikta garuma betona paneļiem). Šāda pieeja, kas pakļauj vēsturisko struktūru moderno materiālu specifikācijai, nav pieņemama mūsdienu apstākļos. Tomēr vairāk analizēt un kritizēt Preiļu pilī 1980.gados uzsāktos atjaunošanas pasākumus nedrīkst, tā iemesla dēļ, ka nav pieejama dokumentēta informācija par projekta un realizācijas autoru rīcības motīviem un mērķiem. Tomēr objektīvi vērtējot šā brīža skatījumā, esošais jumts ļāvis ēkai saglabāties līdz 21.gadsimtam atjaunošanai iespējamā stāvoklī.

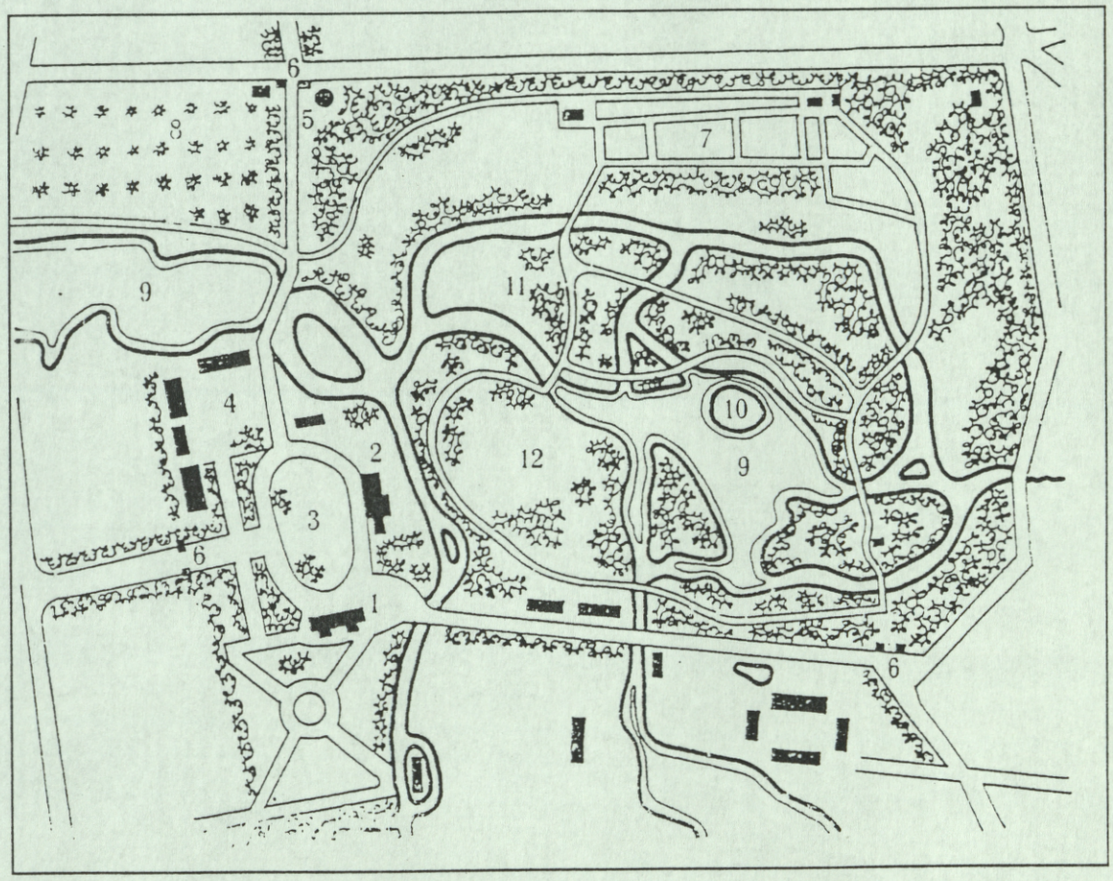

Preiļu parks 19.gs. beigās
1 - jaunā pils; 2 - vecā pils; 3 - parādes pagalms; 4 - saimniecības pagalms; 5 - kapliča; 6 - vārti; 7 - dārzniecības rakstura komplekss; 8 - augļu dārzs; 9 - dīķi; 10 - Ādama un Ievas sala; 11 - Mežsarga kalniņš; 12 - lielā lauce

Parka rekonstrukcijas autore arhitekte Ilze Māra Janelis.
Reprodukcija no A.Anspoka grāmatas "Preiļu novads".

Preiļu pils. N.Ordas zīm., 19.gs. 60.gadi.[1].

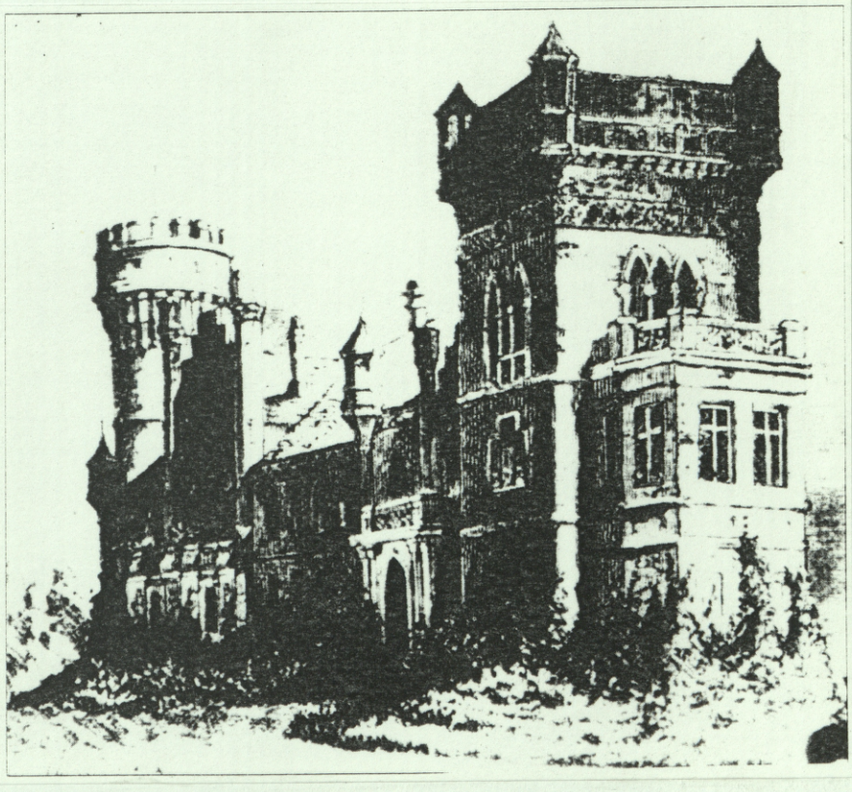

Preiļu pils. Ksilogrāfija pēc T.J.Dmohovska zīm., 1879.g.[2].

[1] Bruģis D. Historisma pilis Latvijā.-R, 1996.-40.lpp.
[2] Turpat. 41.lpp.

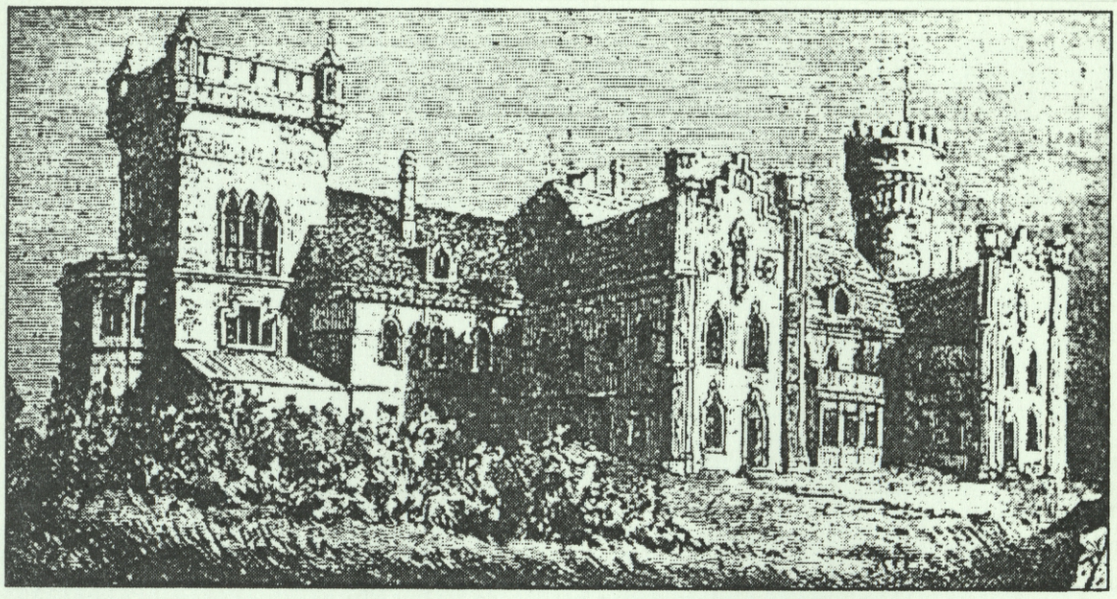

Preiļu pils 19.gs. 80.gados. Nezināma mākslinieka akvarelis

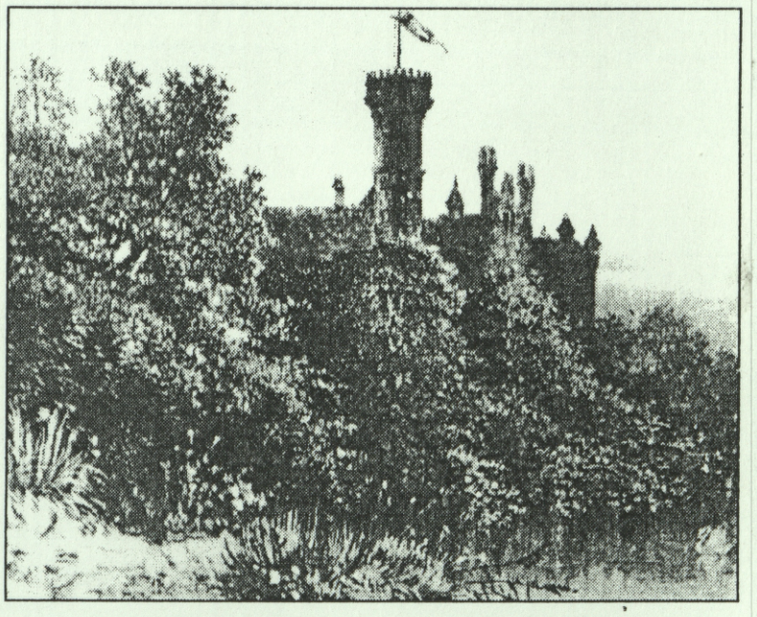

Preiļu pils no parka puses 1883.g. F.Brzovska gravīra

Abi attēli no Anspaks A. Preiļu novads.-1996., 43.lpp.

19 Preiļu pils 20.gadsimta sākumā. Informatīvi nozīmīgākais attēls, kurā redzamas daudzas vēlāk zudušas fasādes detaļas, logu kompozicionālais dalījums, jumta segums u.c.
Reproducēts palielinot no pastkartes no PVLMM Inv. Nr.698.

Skats ar sienu jūgendstila periodam raksturīgu dekoratīvu krāsojumu. 1928.gads.
Preiļu foto darbnīca ERMITAZ Brīvības ielā Nr. 24.
PVLMM Inv. Nr. PF 7545.

Cilvēku grupa pie pils galvenajām ārdurvīm. 1930.gadi. Detalizēti redzamas vērtņu vidējās daļas.
PVLMM Inv. Nr. Plg F 917.

Pils no Z puses 1952./53.gada ziemā. Vecākās daļas centrā esošajā piebūvē ierīkota ieeja.
Foto no Preiļu pilsētas domes materiāliem.

Direktors savā kabinetā Preiļu vidusskolā 1953./54/gadā. R torņa 2.stāva rizalīta daļa.
Foto no Preiļu pilsētas domes materiāliem.

Skolotāju grupa R torņa 2.stāva T214. Skolotāju istabā. 1953./54.g.
Ap logailām 19.gs. reljefs panelējums. Sienu krāsojums vēlāks – 1950.gadi (?).
Foto no Preiļu pilsētas domes materiāliem.

Skolotāji skolotāju istabā R torņa 2.stāva T214. 1950.gadi.
Ap logailām 19.gs. reljefas apdares detaļas un panelējums. Sienu dekoratīvais krāsojums vēlāks – 20.gs. 20.gadi (?).
Foto no Preiļu pilsētas domes materiāliem.

Skats R torņa 2.stāva telpā ar neoampīra formās veidotu krāsni. Skolotāju istaba. 1950.gadi.
Foto no Preiļu pilsētas domes materiāliem.

Skolēni klasē. Fonā pildiņu durvis un baltu podiņu krāsns. 1950.gadi (?).
Foto no Preiļu pilsētas domes materiāliem.

Skolēni klasē. 1930.gadi.
Sienas dekoratīvs krāsojums. 1927.g. (?) Divvērtņu pildiņu durvis. 19.gs. 60.gadi. (?)
PVLMM Inv. Nr. Plg F 922.

Reiļu latv. skolas nams
pirms remonta.

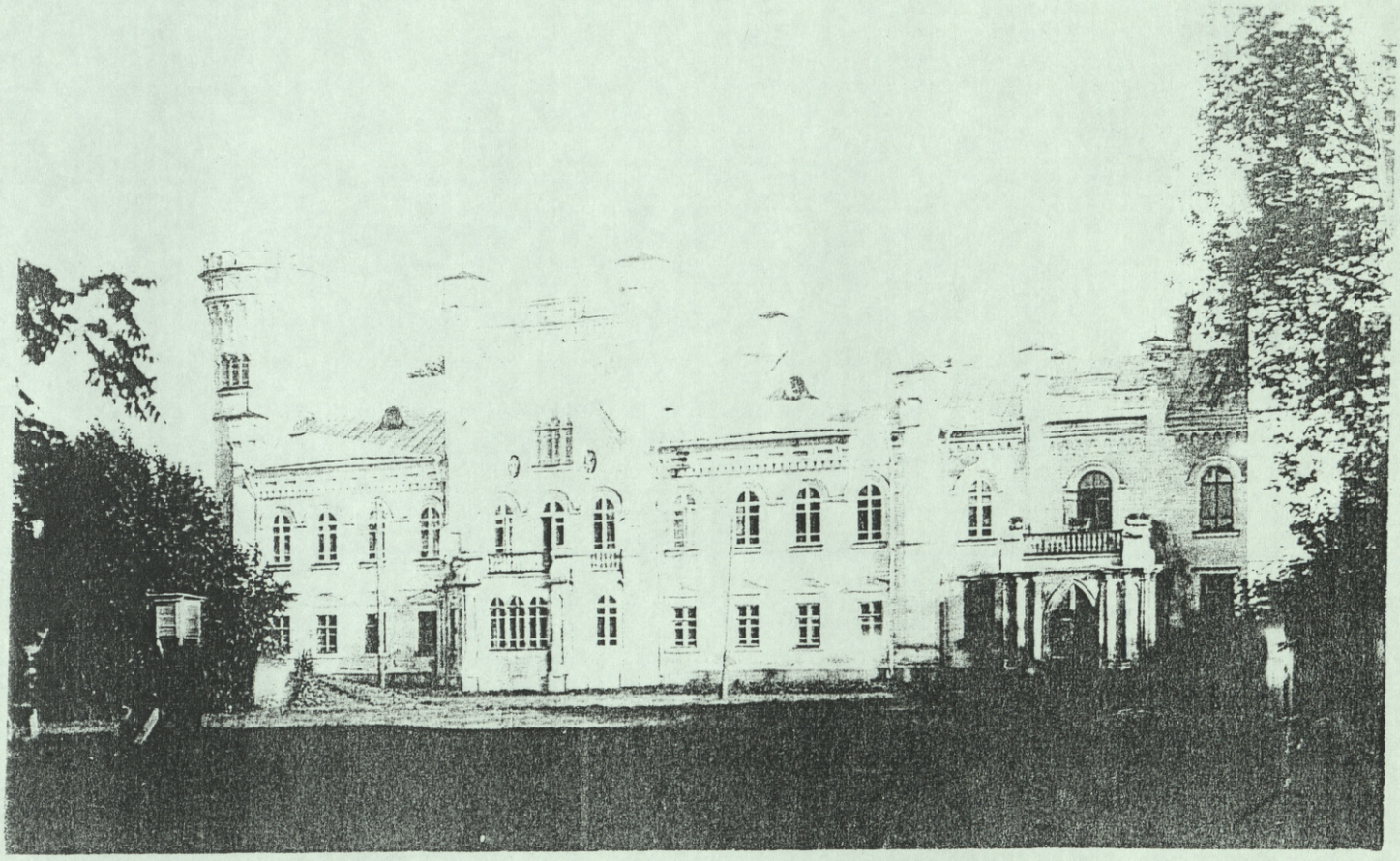

1930. GADI.

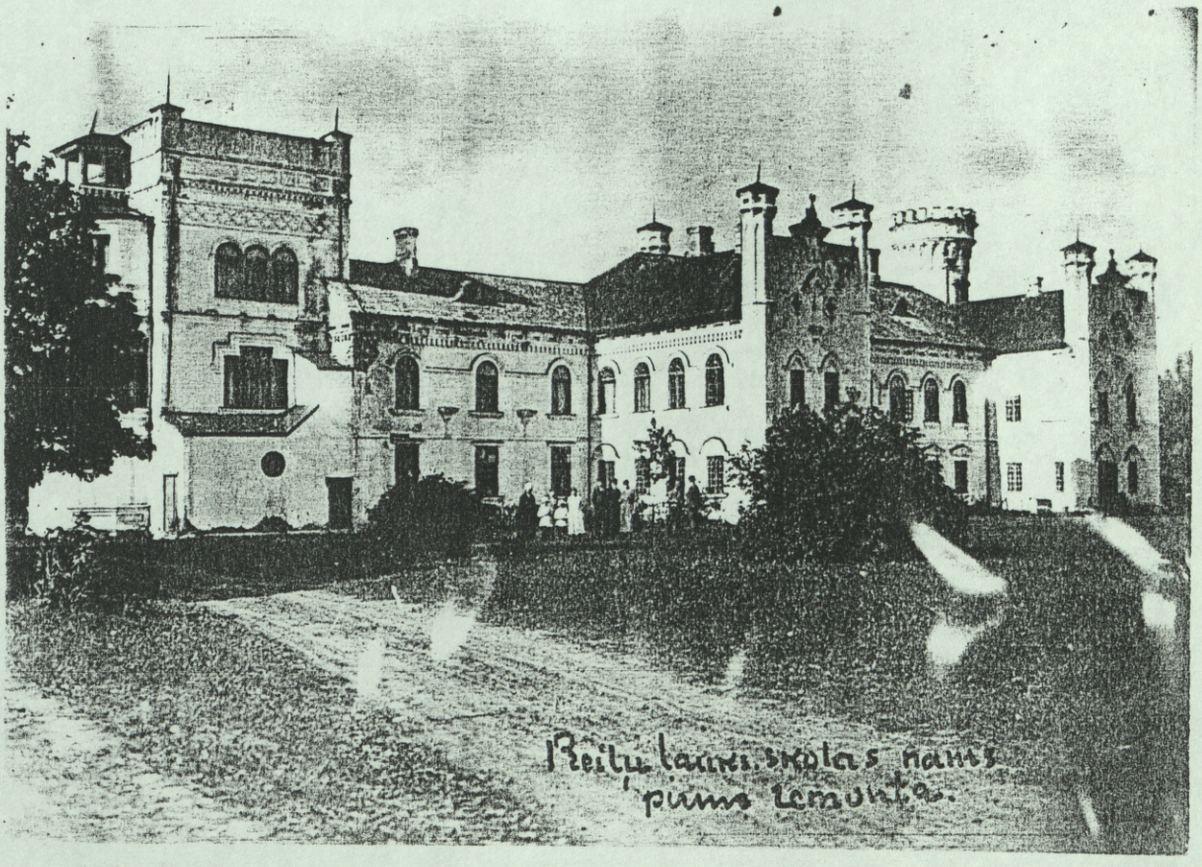

1920. GADU SĀK.

PREIĻU PARKA SKATS AR PREIĻU PILI AP 1930. GADU

PREIĻU PILS 1920. - 30. GADI

Arhitektūras pieminekļu sektors

Preiļu rajons

PREIĻU M-ĀA.
PADGURSKIS.

Arhitektūras pieminekļu sektors

Inv. ...

p- 2423/5

PREIĻU M-ĀA. STAĻĻI.
1949. G. PADGURSKIS.

PILS IEEJAS
VĒJTVERIS
KM 5379

←
KM 5380

KM 5378

Preiļu rajons

Arhitektūras pieminekļu sektors

Inv. ...

p-2423/5

PREIĻU M-ŽA.
1949. G. PADGURSKIS

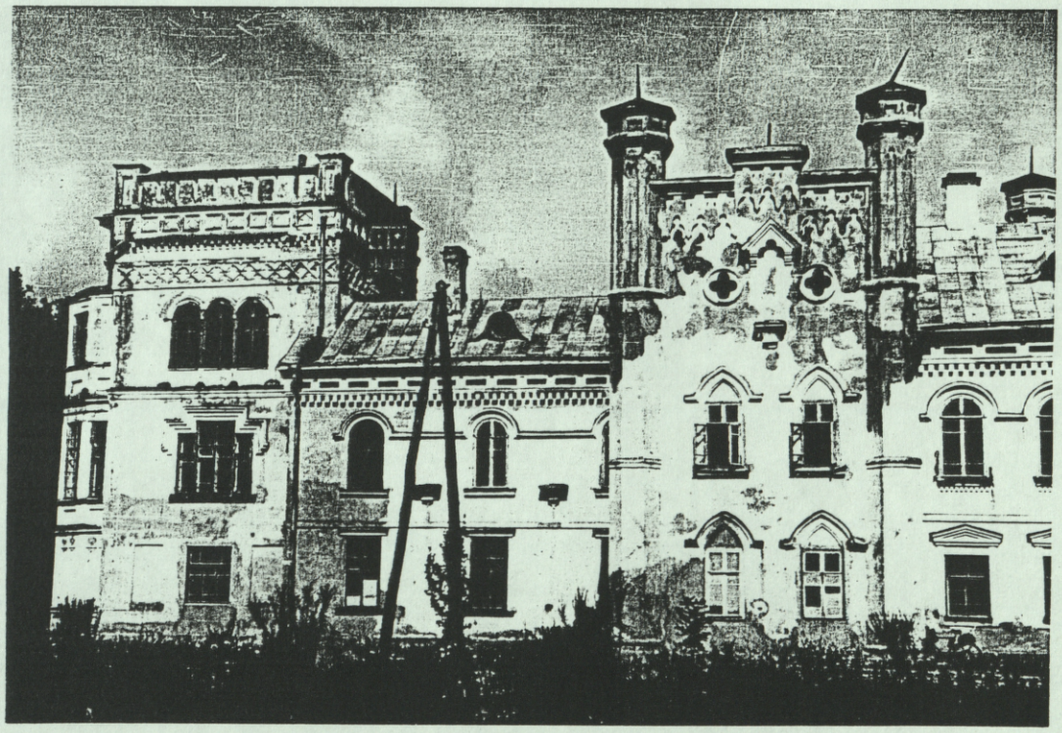

KM 5.
5381

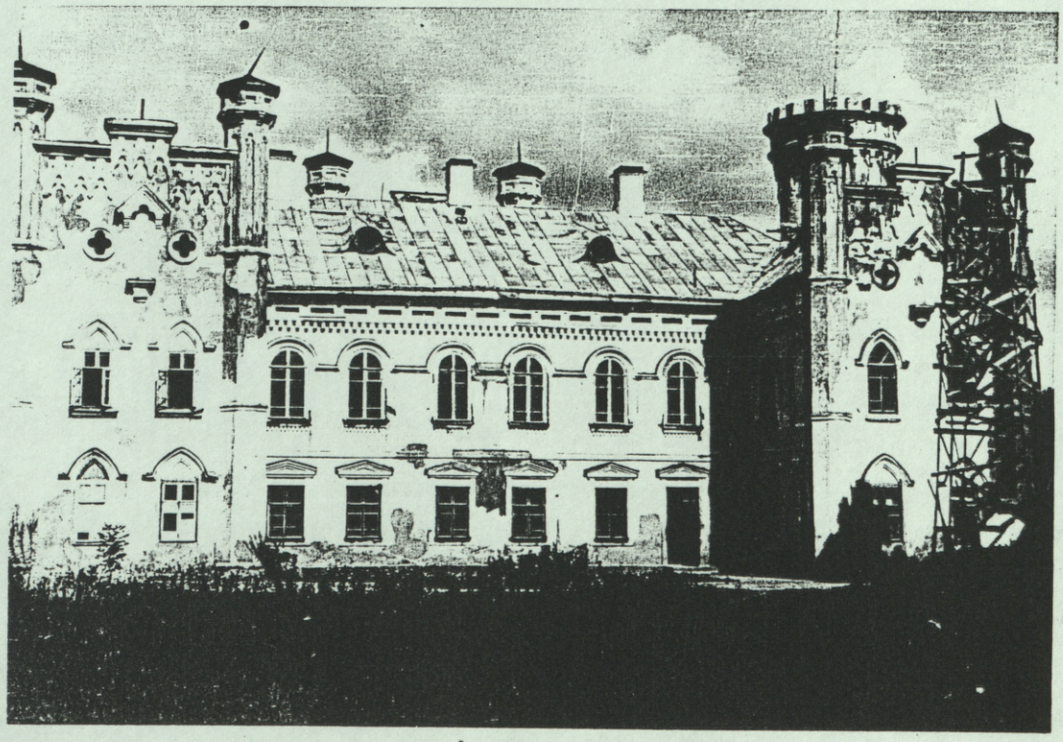

KM 5
5382

K.Gailums

Senajā pilī.

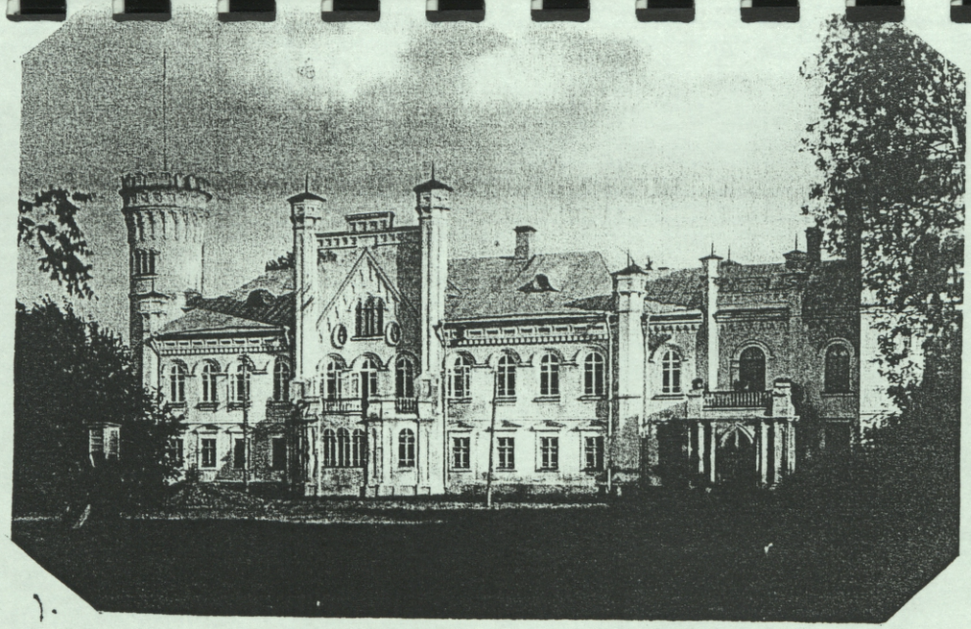

Preiļu dienvidu daļā atrodas atpūtas parks,kas veidots vairākos laika posmos pirms 120 gadiem.Parka DR stūrī dīķa krastā, visaugstākajā vietā starp simtgadīgu koku vainagiem pavīd balts,apaļš tornis.Tā ir Preiļu pils,kas sākta celt ap 1806.g.un pabeigta 1865.g.Tā ir sarežģītas arhitektoniskas konfigurācijas divstāvu pseidogotiskā stila ēka ar apaļu paaugstinātu pilstorni.

Preiļu pils bijusi gan grāfu mītne,gan pilsētas vidusskola,sporta skola un šūšanas atelje.Pēdējā laikā celtne stāvēja pamesta,to bija skāris ugunsgrēks.

Gan Preiliešus,gan arī daudzus rajona iedzīvotājus uztrauca vecās pils liktenis.Tagad Preiļu parka rota atdzimst.Jau 1983.g.vasaras nogalē remonta un celtniecības pārvalde uzsāka pils atjaunošanas pamatdarbus.Šogad izveidots pārsegums 1.un 2. stāvam.Pašlaik slien spāres.Iecerēts līdz ziemai arī uzlikt jumtu,ielikt logus un durvis.Ziemā sāks darbu istabās.Pēc projekta paredzēts darbus veikt aptuveni 300 tūkstoš rubļu apmērā.Pēc pilnīgas rekonstrukcijas pilī iecerēts izveidot rajona pionieru namu,kura plašajās telpās varēs aktīvi darboties dažādi pulciņi.Paredzētas telpas arī jauno tehniķu stacijai.

" Cīņa ".-1984.-9.sept.

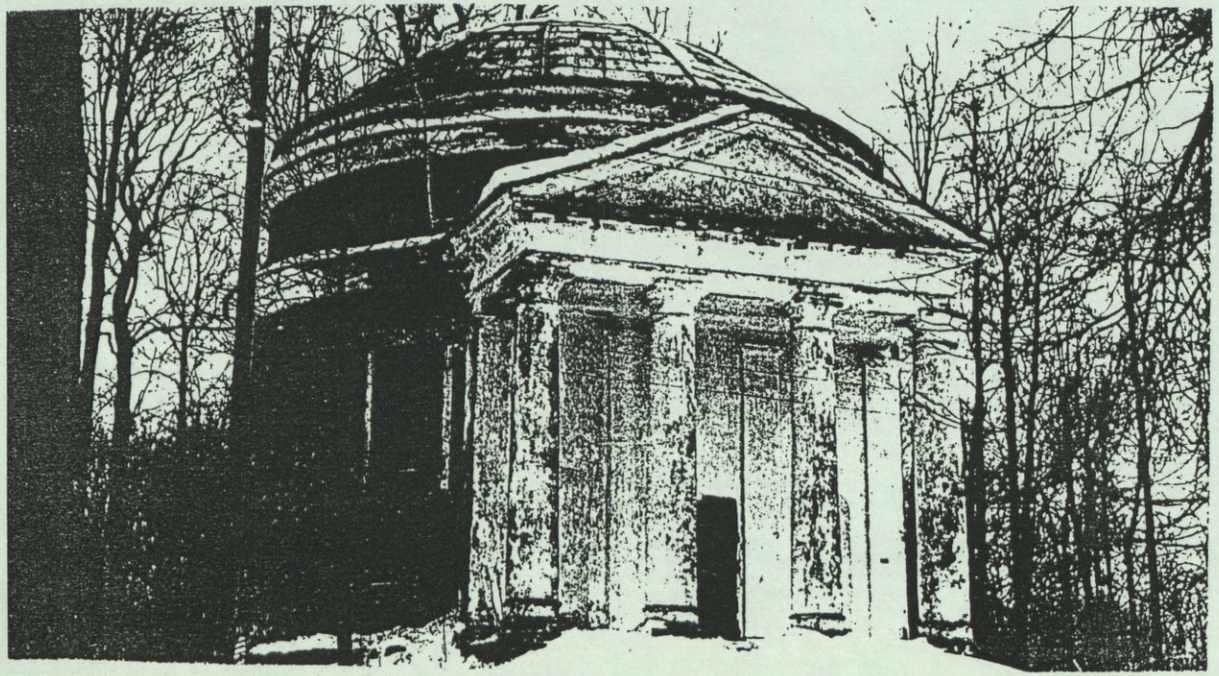

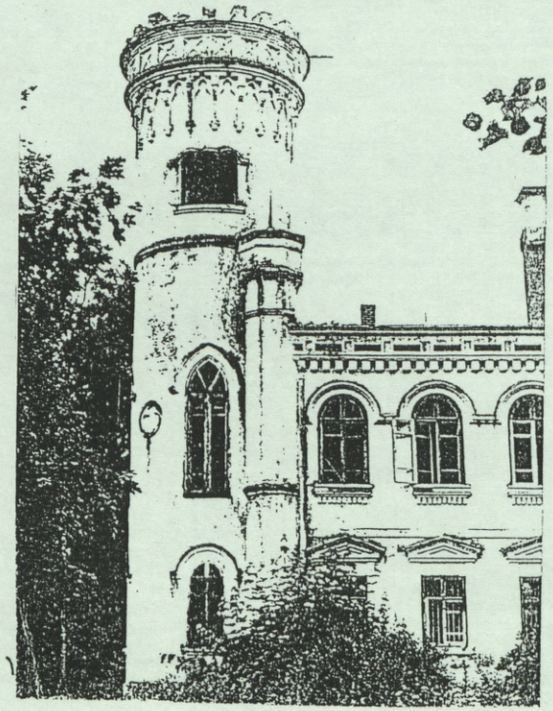

5. lappuse no "Skola hronikas" ar skolas pārziņa A.Salmiņa pierakstiem par pils īpašniekiem 19.gs. beigās. PVLMM Inv. Nr.PF 6714.

redzams, parrejens uz „mīlestības kalniņa" (puķu dārzam līdzīga celtne) un mūra-koka dzīvošanu celtne-nedzīvo pils-laukumā pie lielajām sudraba papelēm. Pie Rušupes ceļa vārtiem atradusies sarga mājiņa, līdzīga pie saskaņem vārtiem otrdaļai, bet apkaimē kalna, netālu no dejas laukuma, zvejēju celtniekiem pirts. Pēdējo nojaucu skolas atvēršanas gadā, pils remontu vajadzībām, bet trīs iepriekšējās celtnes „zvejēļiem" nojaucis pēdējais muižas īpašnieks Hipruss pasaules kara laikā

No muižas īpašniekiem tautā atmiņās četrus vārdus: grāfu Boctu (Borgs), Molu, kas muižu iegurdis bēdīgā spēlu ceļā, Gulkeviču un pēdējo - Igaunijas vācieti Hipprusu. Vistīkāk tautas atmiņā iespiedies Gulkevics, kāds augsti Krievijas galma amatnis, plašo mēslena celtniecības mīļotājs, apbrīnojams filantrops un zemnieku, sevišķi latviešu, draugs, bet nelietīgs un nepraša saimniecības lietās. Viņš atbalstīja tagadējās kalsnu baznīcas būvi, savā pilī (jaunajā) uzkārtojis pareizticīgo baznīcu kantaiņā torņa 3. stāvā ar ieeju pa āra (ārā) trepi pils dārziņa pusē. Interesanti bijuši šīs baznīcnas sienu gleznojumi ar daudziem pāru attēliem, kas šķiet, tiem bija uzglabājušies vēl skolas atvēršanas laikā. Vecajā pilī kādu laiku notikuši luteraņu dievkalpojumi. Bijusi uzdāvāta arī zemi luteraņu baznīcai ar saskaņājiem vārtiem, bet formālu dokumentu trūkuma dēļ tā agrārās reformas laikā uzskaitīta fondā. Gulkeviča laikā celta pils četrstāvīgā torņa piebūves vizējā daļa (zvanu tornis), zvejēju mūra sēta ap jaunā augļu dārzu, saskaņā un Rušupes ceļa vārti, daudzas saimniecības ēkas u.c. Zemniekiem Gulkevics izpalīdzējis palašos apmēros. Dažkārt uzrīkojis gor vai zirgu īpašniekiem šāvis pašam izaudzētus no muižas ganamā pulka lopiņus pēc patikas, no daudzi izmantojuši launprātīgos nolūkos. Bijis arī liels bērnu draugs, un vasaras brīžos pasniedzis zīlundas latviešu pamatskolā. Šī viņa atbalstu izglītojušies vairāki tagadējie redzami

10. lappuse no "Skola hronikas" ar skolas pārziņa A.Salmiņa pierakstiem par pils stāvokli 1923. un 1924.gadā. PVLMM Inv. Nr.PF 6714.

Jaun. ēkas- pils stāvoklī

ar № 245. Ēka - pils - kas bija domata skolai atradās valsts zemju inspektora Krusta lielošanā un rīcībā un skolas pārziņis kur varēja iesakties tikai kā viņa viesis. Saimniecības ēkas bija visas aizņemtas dažādām privātsaimniecībām. Ziemu 1923.g. kad bija lemta skolas atvēršana, dīvainā kārtā izsmalcinātai privātai personai uz veseliem 12 gadiem. Vecajai pils daļai istabu, griesti, krāsojuma konstrukciju bija ieb..., dažās istabās mītinājas inspekcijas kancelejas, citās privāti. Jaunās pils stāvoklis tāds pat. Pašas istabas apakšstāva apdzīvoja valsts zemju inspektors ar ģimeni. Parejās bija neiekļūjamas. No bijušā šindeļu jumta pilij bija atlikušas tikai atsevišķas sīkas un nebija telpas, kur lietus laikā nesatecētu. Par laimi rudens bija sauss un silts. Pašādes trepju telpā, atrā stāva griestos, tāpat arī divās citās stāva istabās, bija izbrucis liels caurums. Centrālajā torņa 3. stāšā (baznīcas) griestu vairs nebija nemaz, tikai dažas dēļu un šķiju atliekas. Durvju un logu pilij nebija izņemot trepju telpu, inspektora dzīvokli un vēl rādas divas, trīs istabas. Daži caurumi aizdēļoti, bet vairums pilnīgi kuršu un šķirbaiņi lietus ari no šiem mērcēja palodzes un grīdu atliekas. Izskaitot inspektora istabas visā pilī nebija nevienas kurināšanai derīgas krāsns. Tikai dažu vaļņu kambaros ar saskrāpētiem stāviem, ar lielām caurumiem sādzējo dūstiņu, aizčīkstēja un jūrnu nīkšas. No caurumiem pa pilnam rēgojās zvaigžņu ligzdas, bet dažās valsts zemju inspektora klejojošo rīšu pēdas. Lēz grīdām, bez grozījumiem, pa pusei sadīdījušiem kovārņa lī-ķiem, plitnu spalvām mētājas visādu dzīvnieku mīsli, to starpā pa pilnam dzīvojamā dabas vidņa" atraitnieki. Vairākas istabas bijušās z-mantotas nūls vajadzībām, - kā torniņa apakšstāva aiz vēlākās pēnu gulamistabas, parādes patrepē,

11. lappuse no "Skola hronikas' ar skolas pārziņa A.Salmiņa pierakstiem par pils stāvokli 1923. un 1924.gadā. PVLMM Inv. Nr.PF 6714.

vēlākās skolotāju istabas abos stāvos. Skolotāja istabā apaksstāvā vēl skolas pārzinis, ierodoties Berlu, sastapa vistu un cūku kūti ar mēslu slāni uz grīdas vietnas pēdas biezumā. Skolas organizētājam, nenogaidot palīgspēkus, nācās šo kūti personīgi izpaust. Telpā no priekšas vidusdaļa pa vecīti atradās vairākas virtuvju konstrukciju atliekas. Šis iecirknis no „jaunā" laikiem, kas visas bija citīgi kūpējušas un pārvērtušās telpu melnāku par kaltu kūpsmiķēju namiņu. Turpretim skolēnu vēlākajā ēdamistabā bija siena noliekusies inspektora gorrm, kas pašas bij. ledus pagrabā pūtīgi mitrinājās pie iepītes. Bērnu telpa bija klāta podiņu drumstalām un pa daļai arī lopu mēsliem 30-50cm biezumā. Mēslus un atkritumu vākuši uz bērnējiem, lai iedzīvotāju „nedarbi nesmoditu uz āru." No rādrežijā skaistā dēļu apšuvuma, grīdām, manīja tikai vairs pa dēļa skrambai. Bija iecerēts izpētīt arī jumta konstrukciju, kalšti un spāru saites. Dēļi, slāšņa, noderējuši būvniecībai jaunajās dzīves vietās, bet jumta konstrukcijas izrunēm. Par bīstamu, gandrīz neaizkāstas bija palikušās pārādes glezņās krepes ar opoli grūstiem karjera vecīšiem. Lielkrs koncertzums bija vietaji arī aiz skatuves apļā torņa niša. Inspektors stāstīja, ka reiz vēl esot bijis, bet skola vairs sastapa tikai pusi, ko vēlāk noglabāja bērnos. Kad un kur palikusi otrā puse, inspektors nezināja. Varēja pagadīties, ka viņam no rustīgās kalpones pasniegtā tēja kādreiz bija ņūtami kaustāka ar rūdīta opola malku vārīta... Šī pati ēka vēl līdz kara laika beigu ar atmontēta kara slimnīcas vajadzībām un vēl pašlaicīgās Latvijas laikā visas istabas bijušas apdzīvotas no apkārtējiem topošiem jaunsaimniekiem. Par ēku bija nākusi doma par skolas atvēršanu. Daudz aistetiskas un materiālas vērtības bija gājis zudumā. Tās varēja nesaudzēt. Šo bija „sabiedrības manta". Vēlus gadus žīdu bodelēs varēja pirkt vāsarnas stiklus, kas kādreiz rotāja pils logus.

DAUGAVPILS APRIŅĶĪ PREIĻU PAGA

— 1:1

1925

1. STĀVS.

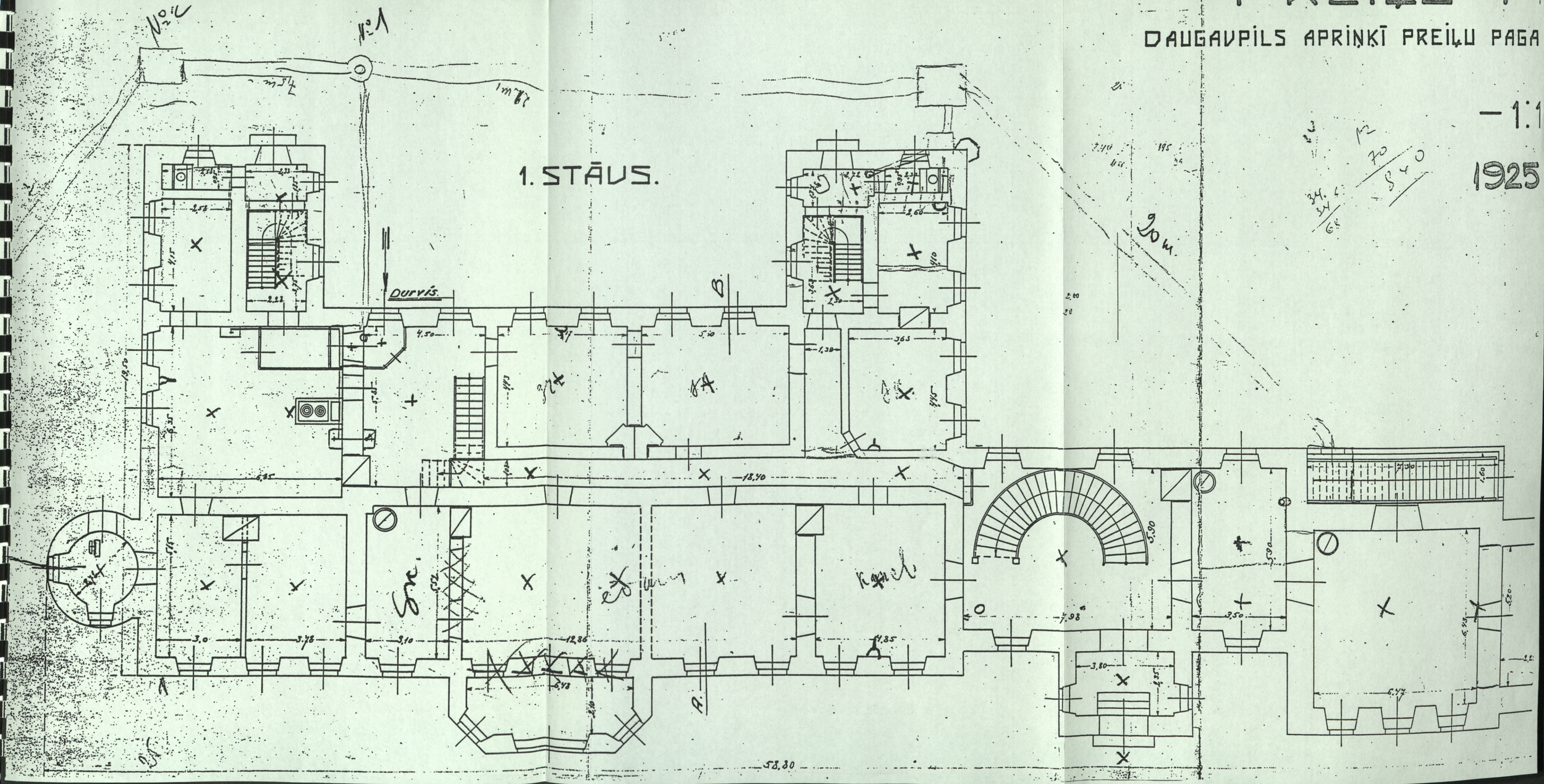

PLĀNS.

18 KLM. NO RUŠONU STACIJAS.

1925.G.

2.STĀVS.

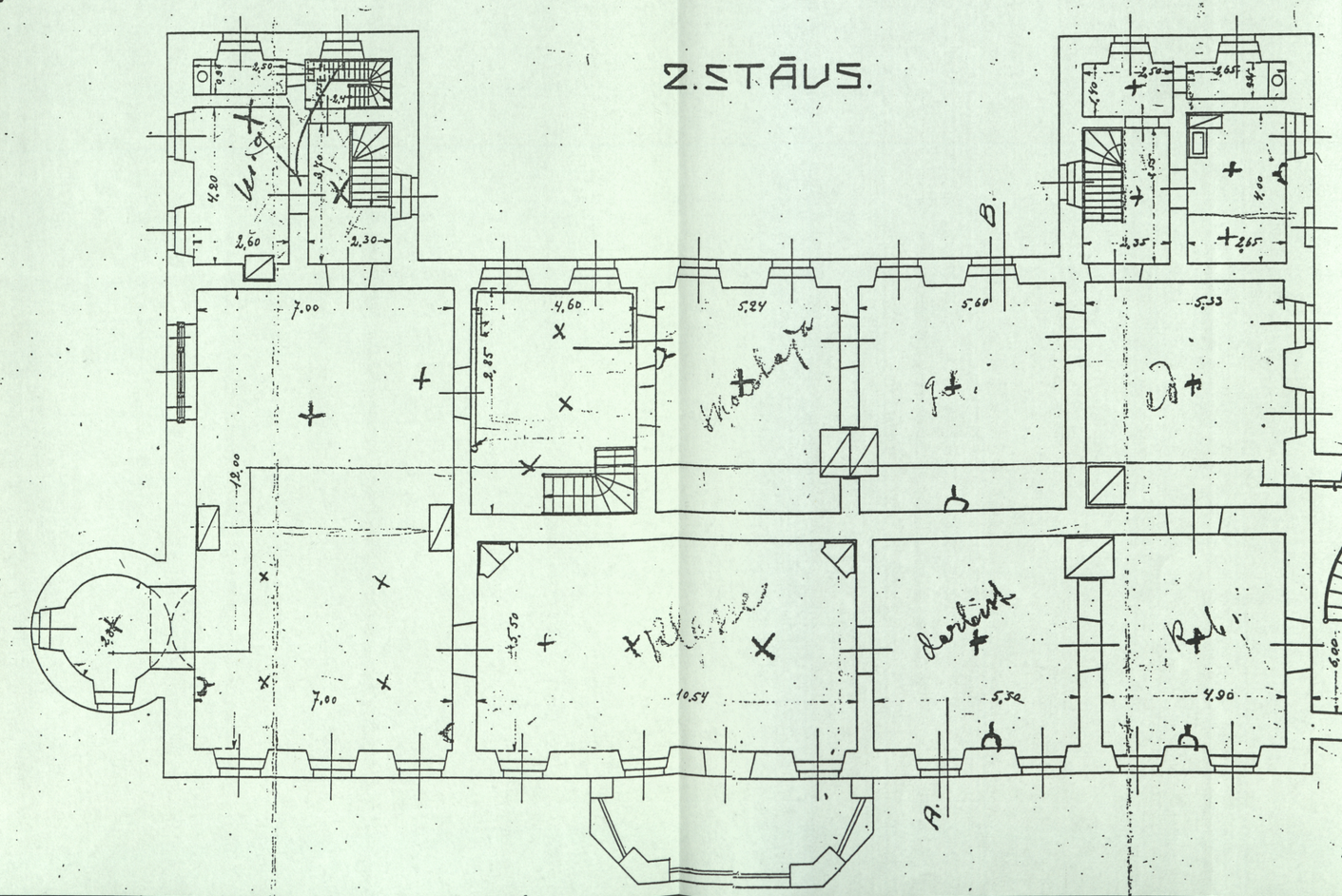

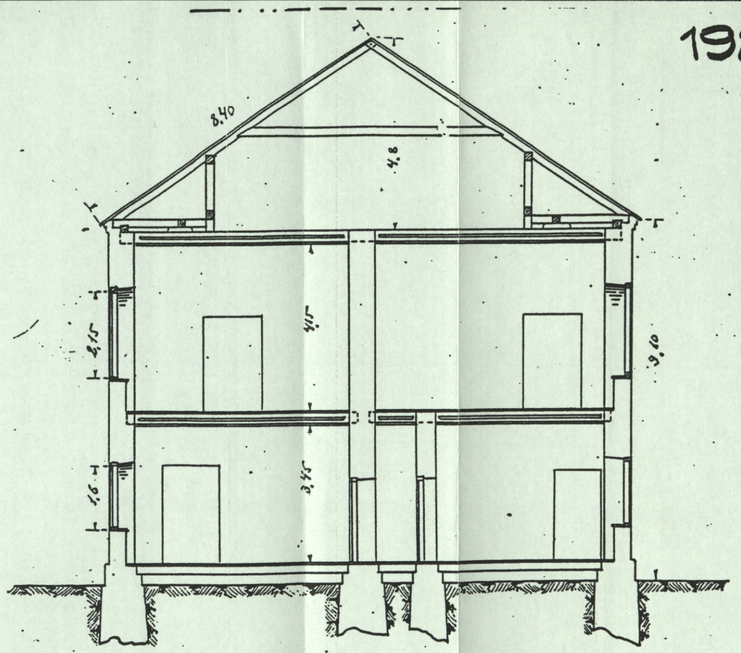

Daugavpils apriņķa Valdes

1. Stāvs-Этаж

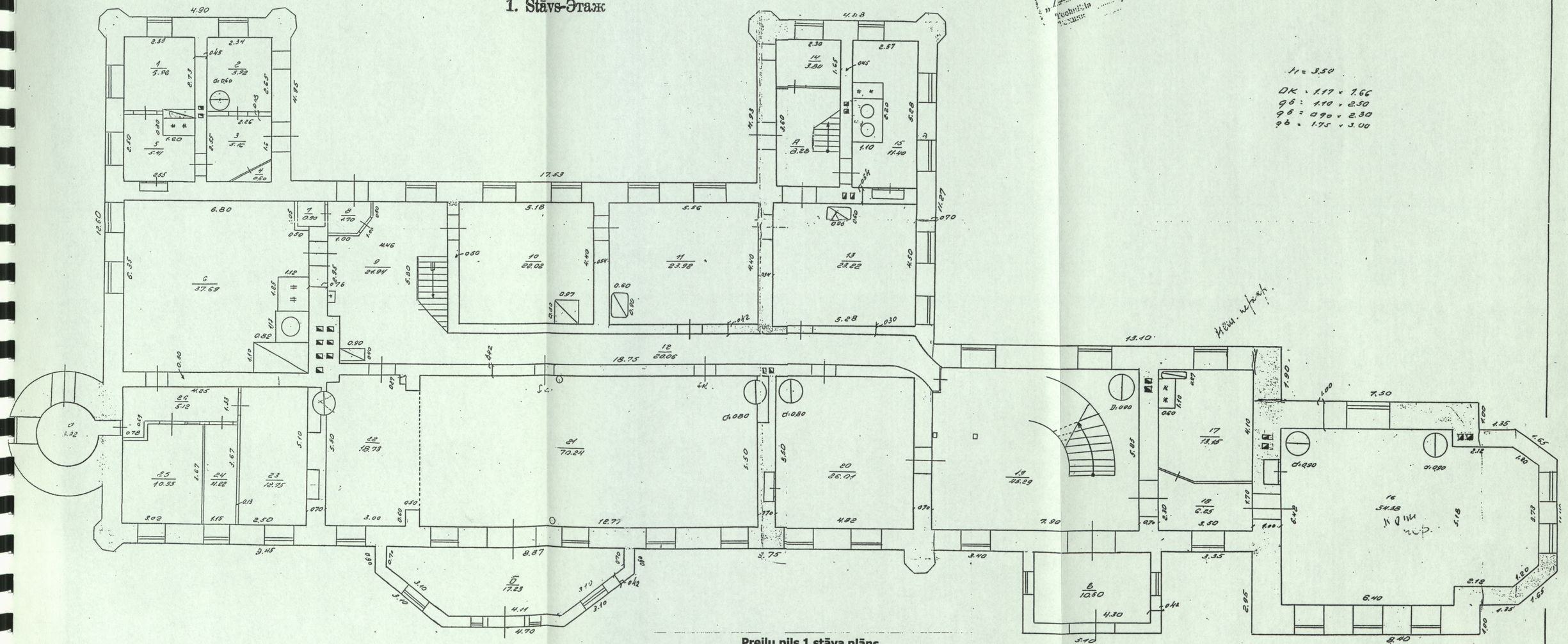

Preiļu pils 1.stāva plāns.
Preiļu Tehniskās inventarizācijas biroja uzmērījums.
1956.gads ar korekcijām 1969.gadā.

Mērogs 1:100

28.01.56., Inventarizators-Инвентаризатор:

Zīmētājs-Чертежник:

14.03.56 Kontrolieris-Контролер:

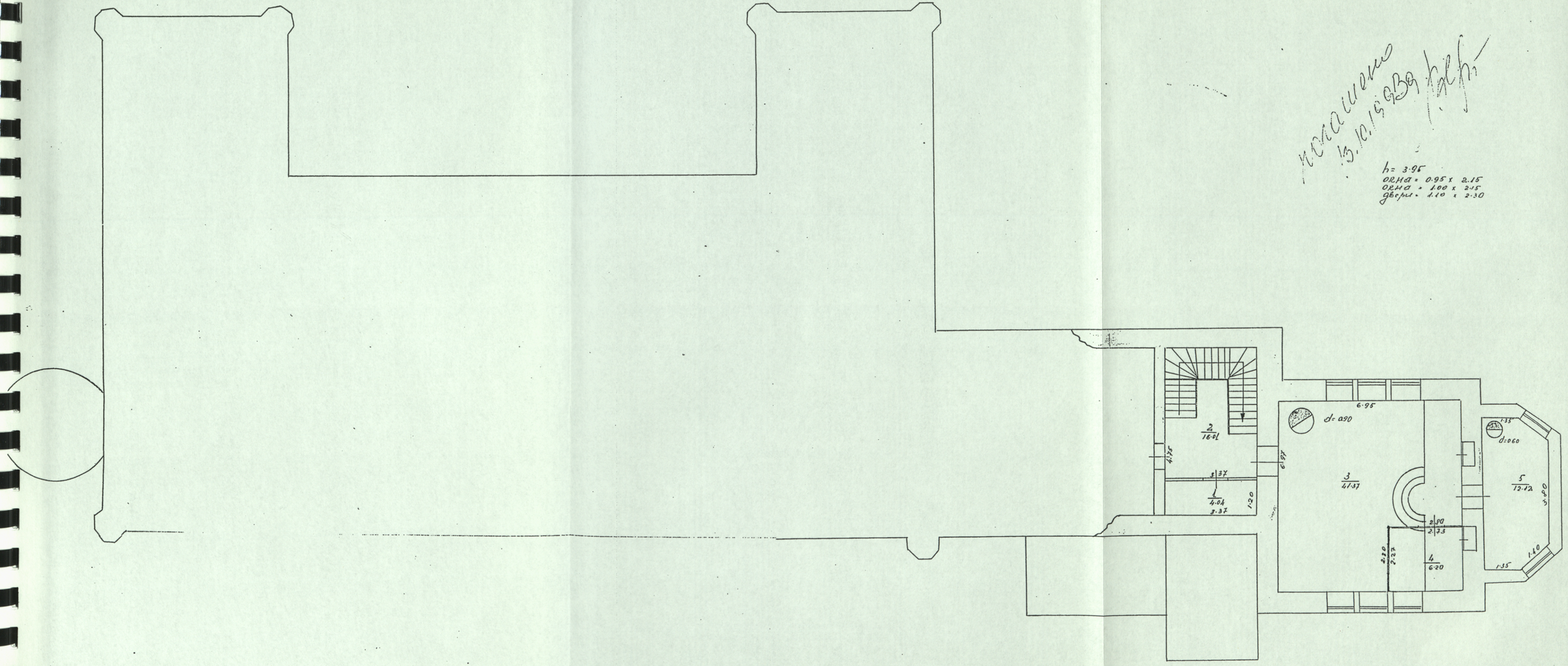

Preiļu pils 3.stāva plāns.
Preiļu Tehniskās inventarizācijas biroja uzmērījums.
1956.gads ar korekcijām 1969.gadā.

Mērogs
Масштаб 1:100

1969

17.XII 69 Inventarizators-Инвентаризатор

Zīmētāj -Чертежник:

27.XII 69 Kontrolieris-Контролер

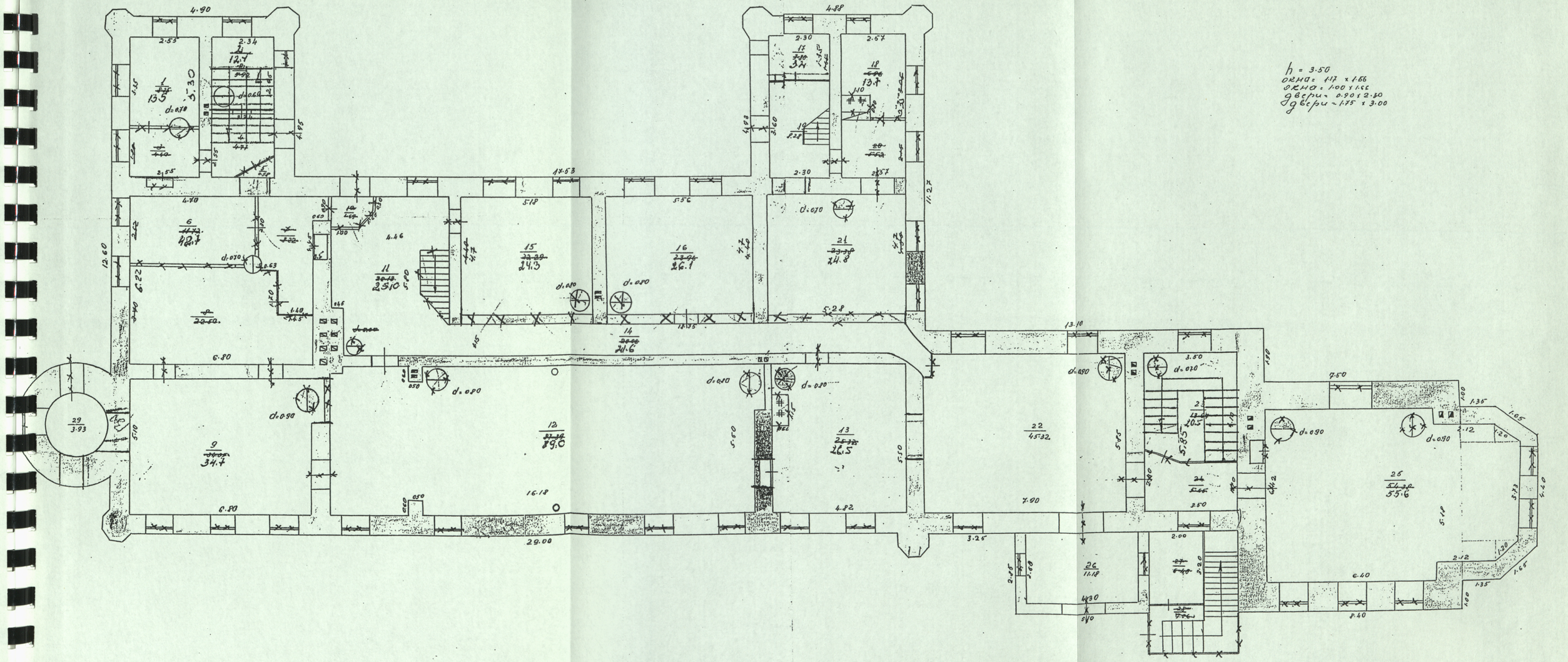

Preiļu pils 1.stāva plāns.
Preiļu Tehniskās inventarizācijas biroja uzmērījums.
1956.gads ar korekcijām 1969.gadā 1995.gadā.

17 XII 69 Inventarizators-Инвентаризатор: [signature]
Zimētāj-Чертежник: [signature]
27 XII 69 Kontrolieris-Контролер: [signature]

Mērogs
Масштаб 1:100

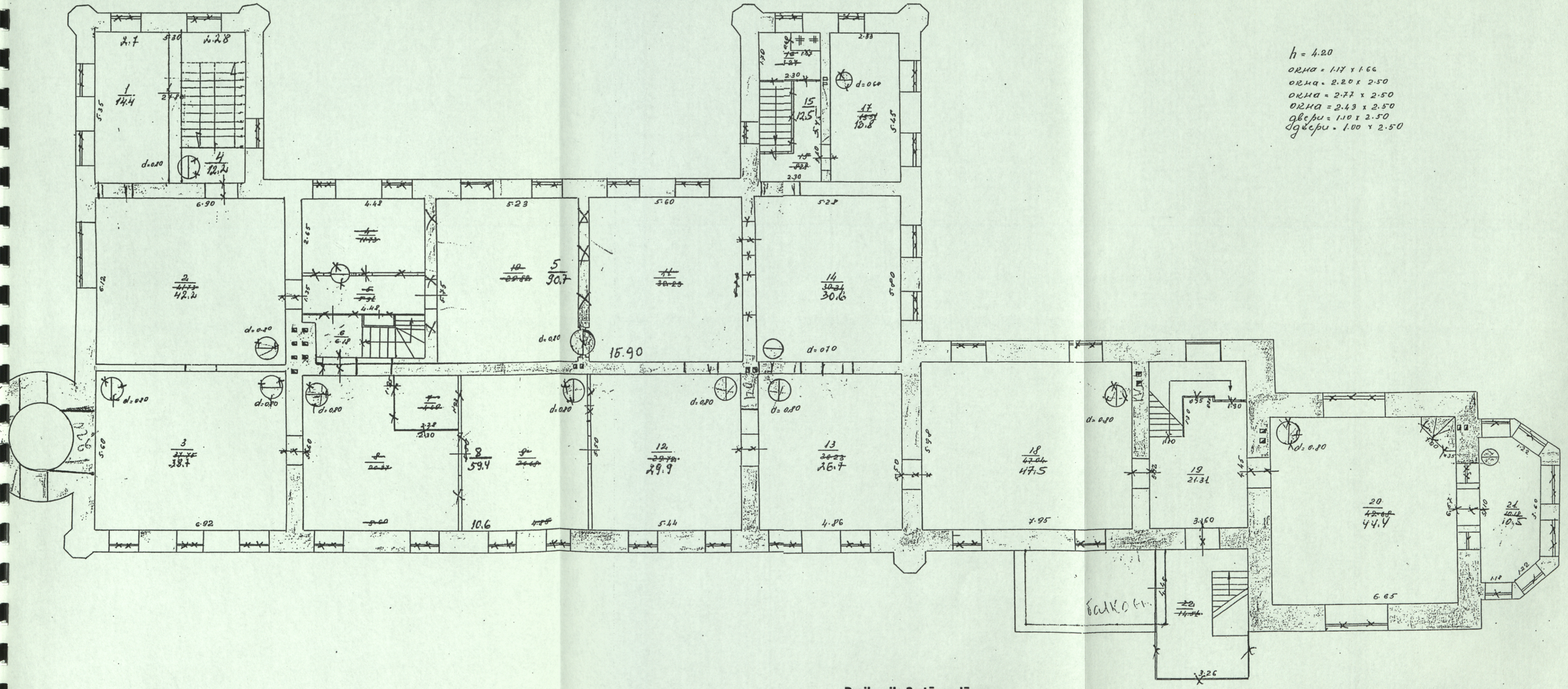

Preiļu pils 2.stāva plāns.
Preiļu Tehniskās inventarizācijas biroja uzmērījums.
1956.gads ar korekcijām 1969.gadā 1995.gadā.

Mērogs 1:100

17.IV 1997 Inventarizators-Инвентаризатор: .....

Zīmētājs-Чертежник: .....

7.V 1997 Kontrolieris-Контролер: .....

III ARHITEKTONISKI MĀKSLINIECISKAIS VĒRTĒJUMS.

Preiļu pils arhitektoniski mākslinieciskajā izvērtējumā šajā stadijā vēl nav ietverti detalizētas inventarizācijas rezultāti. Apsekošana veikta vizuāli, jo ēkas stāvoklis ļauj gūt vispārēju priekšstatu bez būvstruktūras atsegumiem (zondāžām). Atsegumi būs nepieciešami nākamajā – inventarizācijas stadijā. Grafiski plānos fiksētas dažādu periodu konstrukcijas, kas ļauj principiāli izprast ēkas būvvēsturi. Uzrādītas tās pils daļas, kurās prognozējamas liecības par nozīmīgu interjeru apdari (piem. Kapela). Šajās zonās telpām vai telpu grupām rekonstrukcijas process prognozējams metodoloģiski un tehniski sarežģītāks. Jāatceras, ka sākotnējais arhitektoniski mākslinieciskais apdares vērtējums var mainīties pēc izpētes vai restaurācijas darbu laikā, kad atklājas līdz tam nezināmas (neredzamas) apdares daļas un būvelementi.

Tālāk seko ēkas pašreizējā stāvokļa konspektīvs apraksts par konstrukcijām, interjeriem, atsevišķiem būvelementiem.

3.1. Apjoms, fasādes.

Preiļu pils apjoma telpiskās kompozīcijas pamatā ir asimetriska dažādu savstarpēji saistītu apjomu sistēma, kuras pamatu veido pamatdaļa (vecākā) un divi sānu korpusi (DA un DR). A un R galos kā dominantes ir torņi. Gotisko raksturu piešķir vairākskaldņu pilastri stūros, ko vainagotornīši. Ēka ir frontāli izstiepta un līdz ar to gala fasādēm ir pakārtota nozīme. Šāda īpatnība redzama lielai daļai neogotikas perioda piļu. Tomēr, kā uzskata arhitekts J.Zilgalvis, Preiļu pils stilistiskā kopnoskaņa ir viengabalaina, jo pakļauta romantisma mākslas idejām.

Pamanāma ir gotizētās vecākās daļas savrupība, spēja kompozicionāli pastāvēt atsevišķi. To atzīmējis arī J.Zilgalvis. Tālākā izpētē jānoskaidro, vai nav pastāvējuši divi gotizācijas periodi. Arī J.Zilgalvis raksta, ka "Šī pils daļa būtībā ir kompozicionāli neatkarīga un sākotnēji varēja pastāvēt bez papildinājumiem – lielā torņa, pārejas daļas, u.c. ...uzlūkojot Jablonskas pili *(Polijā – I.D.)*, var secināt, ka

tieši šāds simetrisks risinājums bija idejas pamatā Preiļos. Celtniecībai turpinoties, simetriskā daļa papildināta, piebūvējot nedaudz zemāku pārejas posmu, kuram seko četrstūra tornis ar erkeru." [39] Šeit formāli stilistiskās analīzes iespējas ir izsmeltas. Jāpiebilst, ka centrālā daļa patiesi pastāvēja atsevišķi, jo bija agrāk celta. Jā, tās fasāžu kompozīcijas pamatā ir simetrija, bet sākotnēji nebija gotiska dekora. Faktiski stilistiski tā bija cita tipa ēka. Cik lielā mērā un kāda, to jānoskaidro pētījumos dabā. D pusē esošie sānu korpusi (J.Zilgalvis lieto R.Aftanazija poļu tekstā terminu "rizalīti", kas apjomīgajām piebūvēm liekas pārāk pieticīgs apzīmējums) ir piebūvēti kādā starpposmā pirms gotizācijas 1860.gados. Divu stāvu piebūve pie R torņa (J.Zilgalvis nepamatoti apzīmē to kā erkeri) celta tikai pēc lielā plānā kvadrātiskā torņa būves. 1875.gadā N.Ordas zīmējumā virs piebūves vēl nav balkona. Trešais stāvs ar koka izbūvi zvanam celti K. Guļkeviča laikā no (1891.gada līdz 1910.gadam).[40]

Spriežot pēc 19.gadsimta 70.gadu T.J.Dmohovska zīmējumiem, ēkai bijis kārniņu jumts. Jāpiebilst, ka autoriem bija pieejams tikai N.Ordas akvareļa melnbaltas reprodukcijas (oriģināli glabājas Polijā Krakovas muzejā).

Ēkas apjoma un fasāžu arhitektūru raksturojis arī mākslas zinātnieks D.Bruģis: "Pils neogotiskais tēls sākotnēji bija veidots glezneciski piesātināts un literāri stāstošs. Šādu iespaidu ēka radīja gan vairāku savstarpēji perpendikulāru apjomu salikums, gan izteiksmīgais siluets, ko veidoja stāvs divslīpju jumts un divi atšķirīgas formas un izmēru torņi. Abus torņus vainagoja dzeguļotas apmales, bet kvadrātiskā torņa stūrus vēl papildināja masīvas fiālas.[41] 19.gs. 2.pusē zīmētajos pils attēlos, sākotnēji fasādēs netrūka arī četrlapja formas medaljonu, gleznotu ģērboņu un starp logiem uz konsolēm novietotu skulptūru. Šāda dekoratīvo motīvu daudzveidība bija iecienīta daudzu 19.gadsimta vidus poļu neogotikas arhitektu darbos, un tā piešķīra šīm rezidencēm tieši to romantisko noskaņojumu, kādu gaidīja tolaik populāros Valtera Skota romānus salasījies pasūtītājs.

Preiļu pils no vairākuma tā laika Latvijas neogotisko piļu atšķīrās ar to, ka tās tēla radīšanā aktīvi līdzdarbojās arī stāvais kārniņu jumts ar neogotiskām bēniņu logu izbūvēm un augstiem, uzsvērti dekoratīviem skursteņiem. Šis no angļu arhitektūras

---

[39] Zilgalvis J. – 19.lpp.
[40] Anspaks A.– 1996. – 45., 46.lpp. A. Anspaks atsaucas uz Preiļi lauksaimniecības skolas direktora Jāņa Ezerkalna ierakstu "Skolas hronikā".
[41] R torņa fiālas patiesībā ir tikai T.J.Dmohovska zīmējumu "romantizācijas" rezultāts.

aizgūtais motīvs piešķīra pilij savdabīgu, tikai tai raksturīgu izteiksmi. Pils fasāžu noformējumā vērojamas dažādas stilistiskas nekonsekvences. Celtnes rizalītos dominēja smailloka arkas forma un Tjūdoru stilā noformētas logailas... Celtnes otrajā stāvā bija izmantotas arī augšdaļā noapaļotas logailas ar romāniskai arhivoltai līdzīgu ierāmējumu."[42] Citētais pils raksturojums pamatā balstīts uz ikonogrāfisko materiālu, nevis reālo situāciju dabā, kas šī apraksta tapšanas laikā vēl nebija pētīta (sk. vēsturisko attēlu analīzi iepriekš).

Preiļu pils fasāžu arhitektūrā var atrast arī t.s. pusloka stila izpausmes. Tomēr tas, ka klasiskā neogotikas celtnē lielākai daļai logu ir pusloka formas pārsedzes, nav neparasti. ... pamatkorpusa 1. stāva logus vainago no vecās ēkas saglabāti klasiskie sandriki.[43] Visas pazīmes dabā tomēr liecina, ka arī trīsstūrveida sandriki attiecināmi uz gotizācijas periodu. Tas ir interesants papildinājums līdzšinējiem priekšstatiem par stilizācijas konsekvenci.

Preiļu jaunā pils savās neogotiskās formās uzskatāma kā viena būvperioda rezultāts. Tomēr apjoma analīze un ēkas celtniecības relatīvais ilgums liek jautāt, vai redzamais rezultāts bija autora sākotnējā iecere? Visticamāk, ka sākotnējā programma papildināta un mainīta (piem., R torņa rizalīts uzcelts vēlāk). **Ēkas vizuālas apskates stadijā (bez detalizētākas konstrukciju izpētes) secināms, ka ēkas apjoma evolūcija ir visai sarežģīta. Tikai detalizēta izpēte dabā varētu sniegt atbildi, kāda izskatījās vecākā – 19.gadsimta 1.pusē celtā daļa, kuru brīdi varam uzskatīt par konceptuālas gotizācijas sākumu un kuras daļas uzskatīt kā papildinājumus pie sākotnējā neogotiskā veidola (piemēram R gala piebūve).**

Līdz 21.gadsimtam saglabājusies lielākā daļa fasāžu reljefo veidojumu (izņemot vairākas detaļas). Zuduši trīs nelieli vienstāva apjomi, bet tie ir redzami vēsturiskajos zīmējumos un fotoattēlos. Jaunizveidotā jumta konstrukcija kopē sākotnējā jumta apjomu.

---

[42] Bruģis D. – 40., 41.lpp.
[43] Bruģis D. – 41., 75.lpp.

3.2. Plānojums un telpu apraksts.

Jautājums par plānojumu būtībā ir jautājums par ēkas funkcionālo zonējumu. Nav saglabājušās dokumentālas ziņas par telpu funkciju 19.gadsimtā.[44] Identificējama vienīgi K.Guļkeviča izbūvētā pareizticīgo baznīca R torņa 3.stāvā. Vecākās daļas plānojuma rekonstrukcija precīzāk būs iespējama pēc arhitektoniski mākslinieciskās inventarizācijas. Ir skaidrs, ka ieeja un vestibils bijuši T121, virtuve, iespējams, turpat, kur vēlāk – T106. Zāle bijusi 2.stāvā (T204). Ir pazīmes, kas liecina par vienstāvu DA un DR korpusu pastāvēšanu jau sākotnēji. Tas precizējams turpmākā izpētē. Jānoskaidro, vai vienstāva piebūve ar balkonu starp abiem D pusē esošajiem korpusiem celta pirms gotizācijas. Izpētot plānojumu dabā un izmantojot 1925.gada plānu.

19.gadsimta vidū, kad ēka paplašināta, vecākā daļa "atslogota", izveidojot jaunu plašu ieejas vestibilu ar parādes kāpnēm Starpbūvē. Svētku zāle šķiet palikusi vecajā vietā 2.stāvā (T204). Zināms, ka 1.stāvā D traktā iebūvēts gaitenis. Tas bijis 19.gadsimtam tipisks agrākā, anfilādes tipa plānojuma uzlabošanas paņēmiens. Vai tas pats darīts 2.stāvā pagaidām nav zināms. Ja A tornis faktiski ir nodeva laikmeta modei bez nozīmīgas funkcijas, tad masīvajā R tornī ar rizalītu ir vairākas telpas. Saimnieciskas nozīmes kāpnes un atejas izvietoja DA un DR korpusos. 3.stāvalīmenī bijušas telpas A un R torņos.

Pēc pašreizējām ziņām, zem ēkas pagrabu nav. Tomēr šis pieņēmums nav galīgs bez tuvākas izpētes. Piemēram, novadpētnieks Antons Rancāns liecina par kādu, iespējams, nelielu pagraba telpu.

Kopumā plānojums nav radikāli mainīts un tā vēsturisko evolūciju iespējams izsekot, veicot nepieciešamos izpētes darbus.

[44] 20.gs. 2.p. skolēnu sacerējumu fragmentus ar iespējamu, uz atmiņu nostāstiem balstītu atsevišķu telpu funkciju norādēm, publicējis A.Rancāns. Sk. iepriekš.

3.3. Interjers.

Interjeru kultūra historismā (šajā gadījumā - neogotikā), dažādu telpu iekārtojuma principi un likumsakarības, apdares veidi – tas viss ir saistīts ar pils, jeb kungu dzīvojamās mājas mākslinieciskо tēlu. To ignorējot, var iegūt ļoti nepilnīgu priekšstatu par historisma pili kopumā. Latvijas historisma perioda piļu interjeri lielākoties tika realizēti pēc savas – no celtnes arhitektūras neatkarīgas programmas. Absolūtais vairākums piļu un kungu māju lepojās ar raibu stilu salikumu, kur pat katra telpa varēja būt citā stilizācijā.[45] Latgales specifiskā vēsturiskā situācija veicināja to, ka par daudzu muižu īpašniekiem kļuva pārpoļojušies vācu bruņinieku dzimtas (T. sk. Borhi). Tas ietekmēja Latgales muižu arhitektūru un interjeru kultūru, kurā bija jaušama spēcīga orientācija uz Polijas paraugiem.

Rakstītās ziņas par Preiļu pils interjeriem ir ļoti skopas. Pēc E.Hlopicka ziņām "...ieeja un istabu mēbelējums bijis īsti dičiltīgs. ...Iekštelpās bijuši tumši ozolkoka paneļi." Paneļu atliekas un ozolkoka parādes kāpnes minējis arī skolas pirmais pārzinis A.Salmiņš.

Historisma piļu pētnieks D.Bruģis atceras, ka vēl pirms pēdējā remonta 1984.gadā, atsevišķās telpās bija saglabājušās apmetuma dekoratīvo veidojumu atliekas – profiljoslas un gotiskajam dadzim līdzīgi stilizēti akanta motīvi. R torņa 2.stāva telpā daļēji saglabājušies logailu sānu sienu paneļi apmetumā un sienas dkors stilizētu akantu veidā. Šī fragmentārā informācija liek pieņemt, ka Preiļu pils iekštelpu neogotiskā tēla veidošanā tāpat kā klasiskajos šī neostila paraugos bija izmantoti gan koka paneļi, gan ornamentāls reljefais dekors. Visdrīzāk, ka pils iekštelpas savā sākotnējā romantizācijas pakāpē neatpalika no ārienes, kuras apdarē bija izmantotas pat viduslaicīgas figūras.[46]

Preiļu pilī atsevišķās telpās redzamā veidā saglabājušās liecības par iekštelpu dekoratīvo apdari, kas attiecināma uz 19.gs.2.pusi un 20.gadsimta 1.pusi. Tālākā izpētē iespējams noskaidrot interjera apdares rakturu arī pils vecākai daļai (19.gs. 1.p.)

---

[45] Bruģis D. 9.lpp.

3.4. Apkure.

Pilī sākotnēji bijusi krāsns apkure. Iespējams, eksistējuši arī kamīni. Daudzi vēsturiskie apkures ķermeņi likvidēti jau 20.gadsimta 1.pusē. Skolas pārzinis A.Salmiņš raksta, ka podiņu lauskas bijušas bēniņos. Kādā 20.gs. 2.p. attēls, kas, domājams, uzņemts R torņa T214, redzama neoampīra stila baltu podiņu krāsns. Tā pastāvējusi līdz ugunsgrēkam. 20.gadsimta 2.puses plānos redzams, ka lielākā daļa vēsturisko krāšņu aizstātas ar mūrētajām ar skārdu apvilktajām krāsnīm.

3.5. Būvgaldniecības elementi.

- **Durvis.**

Ēkā saglabājušās sākotnējo durvju konstrukcijas vai to daļas. Piemēram, vairākas aplodas ir tādā stāvoklī, ka tās iespējams pēc remonta izmantot atjaunotai durvju konstrukcijai. 19.gadsimta divvērtņu durvis redzamas vēsturiskajos fotoattēlos. Arī galveno ārdurvju rekonstrukcija iespējama pēc kāda tuvplāna fotoattēla.[47]

- **Logi.**

Ēkā saglabājušās 19.gs. vidus gotizācijas perioda logu konstrukcijas un to daļas. Atsevišķās vēsturiskajās fotogrāfijās redzami pils logi pirms 1920.gadu rekonstrukcijas, kad tika mainītas vērtnes.

Pagaidām nav informācijas par grīdu, jau minēto sienu paneļu un kāpņu izskatu.
Pēc detalizētākas izpētes informācija būs pietiekoša, lai būtu iespējama vēsturisko logu un durvju teorētiska rekonstrukcija, kas kalpotu par pamatu logu un durvju praktiskas atjaunošanas koncepcijai.

3.6. Būvmateriāli un konstrukciju tehniskais stāvoklis.

Konstrukciju apraksts veidots, pēc ēkas vizuālas apsekošanas un pievienots kā vispārējs situācijas raksturojums, atzīmējot vizuāli redzamos konstrukciju un apdares bojājumus, deformācijas, nevēlamus fizikālus un ķīmiskus procesus. Raksturojums nepieciešams, lai pirmsprojekta (koncepcijas) stadijā plānotu un realizētu

[46] Bruģis D. 148.lpp.
[47] PVLMM Neg.Nr. Plg F 917

nepieciešamos praktiskos pasākumus un to izmaksas, ko tiešā veidā ietekmē objekta tehniskais stāvoklis. Tālākā projekta sagatavošanas gaitā obligāts ir sertificēta konstruktora slēdziens ar atsevišķām restaurācijas specifikai īpašām norādēm.

- **Būvmateriāli.**

Preiļu jaunās pils ēka celta no sarkaniem dedzinātiem māla ķieģeļiem, mūrējot kaļķu javā. Sienas apmestas ar kaļķu javas apmetumu. Dažādu būvperiodu rezultātā sienu apmetums daudzviet ir vairākās kārtās. Pēdējie labojumi 20.gadsimta 2pusē veikti ar cementa javas apmetumu. Pakāpeniskas būvēšanas procesa laikā atsevišķas ēkas daļas nav pietiekami rūpīgi savienotas (mūrējums nav sasiets). Vislabāk tas redzams R torņa savienojumā ar rizalītu. Pārsegumi bijuši no koka sijām ar starpsiju pildījumu. Griestu apmetums likts uz skaliem. Sienas krāsotas ar līmes krāsām, būvgaldniecības izstrādājumi - ar eļļas krāsu. Visticamāk, ka jumts sākotnēji segts ar kārniņiem, bet tornīši – ar krāsotu skārdu. 20.gadsimta sākumā - ar skaidām, pēc 1925.gada ar cinkotu skārdu. Atjaunojot ēku pēc ugunsgrēka, izveidota jauna jumta konstrukcija ar viļņoto azbestcementa plākšņu segumu. 1980.gados liktā konstrukcija balstās uz pārmūrētu dzegas joslu. Te izmantoti balti silikātķieģeļi. Iebūvētas dažas jaunas garensienas no dzelteniem māla ķieģeļiem ar betona pārsedzēm durvju ailām.

- **Konstrukciju tehniskais stāvoklis.**

Pamati. Pamatu stāvoklis pārbaudāms īpaši R torņa daļā, jo tornim D pusē manāma diagonāla plaisa. R torņa 3 stāvu rizalīts apakšējā senākajā daļā atdalījies no torņa korpusa, jo būvējot vēlāk nav pietiekoši ar to sasiets. 3.stāva līmenī saikni nodrošina metāla stīpa. Kopumā pamatu stāvoklis šķiet apmierinošs un to nestspēja pietiekama ekspluatācijas slodžu uzņemšanai.

Virspamati. Virspamatus bojā nokrišņu ūdens, tādēļ lielai daļai nobrucis apmetums mitrums un sals turpina bojāt ķieģeļu mūri. Bojājumu zonās virspamatu stāvoklis nav apmierinošs.

Virszemes sienas. Veco ķieģeļu mūrējumu daudzviet skārusi ievērojama erozija mitruma un sala ietekmē. Īpaši kritiskā stāvoklī ir torņu un tornīšu konstrukcijas starpbūves daļā.

Starpstāvu pārsegums. Gandrīz visā ēkā pārsegumi ielikti no jauna 1980.gados. Tie ir divējādi: dzelzbetona paneļi, vai starp metāla sijām likti dzelzbetona bloki. Kā vienīgais izņēmums ir R torņa T116 rizalīta daļā palikusi apmēram puse no griestu koka konstrukcijas. Pārsegumu nav A tornī.

Ailu pārsedzes. Logu un durvju ailu pārsedzes mūrētas kā atslodzes arkas ar pildījumu zem tām, vai bez pildījuma, kad arka ir ailas formu veidojoša sastāvdaļa (pusloks, smailloks). Nopietni ailu pārsedžu bojājumi nav novērojami.

Starpsienas. Daudzviet zudušas sākotnējās starpsienas, vai iebūvētas jaunas.

Kāpnes. Sākotnējo koka kāpņu konstrukcijas nav saglabājušās. No T102/103 uz T206 atrodas 1980.gados iebūvētas betona kāpnes uz metāla balsta sijām. T118 atrodas šādu kāpņu atliekas.

Grīdas. Nav saglabājušās.

Jumta konstrukcijas. Ēkai ir 1980.gados uzbūvēts koka konstrukciju jumts ar viļņoto azbestcementa plākšņu segumu. Konstrukcija ir labā stāvoklī, bet segums vietām ir bojāts. Jumta nav torņiem. R torņa augšējais betona pārsegums pilda nosacītas jumta funkcijas, tā uz laiku kavējot torņa konstrukciju bojāšanās procesus.[48]

Logi. Lielākai daļai logailu nav saglabājušās aizpildījuma konstrukcijas, vai arī palikuši tikai atsevišķi to fragmenti vai daļas . Nav nevienas stiklotas vērtnes. Rezultātā ēkā iekļūst lietus un sniegs.

Durvis. Durvju ailām nav saglabājušās aizpildījuma konstrukcijas. Dažās palikuši tikai atsevišķi konstrukciju fragmenti vai daļas . Nav nevienas vērtnes.

Ārējā apdare. Fasāžu apmetums daudzviet nobrucis, bojāts fasāžu krāsojums. Pēdējie labojumi ar cementa javas apmetumu slikti saistījušies ar pamatni.

Ārējā ūdens novadīšana. Ēkai netiek novadīti nokrišņu ūdeņi, jo nav teknes un nav atbilstošs zemes reljefa kritums no virspamatiem. Agrākās drenāžas sistēmas vairs nedarbojas.

- **Secinājumi.**

Pamatu stāvoklis pārbaudāms īpaši R torņa daļā. Kopumā stāvoklis šķiet apmierinošs un to nestspēja pietiekama ekspluatācijas slodžu uzņemšanai. **Virspamatu** bojājumu zonās to stāvoklis nav apmierinošs. Ķieģeļu **mūra ārsienu** stāvoklis daudzviet ir neapmierinošs, vai pat kritisks. Ķieģeļu mūra sienu stāvoklis ir galvenā konstruktīvā ēkas problēma. Speciālistam jāizvērtē **starpstāvu pārsegumu** pašreizējais tehniskais stāvoklis, jo vairākās vietās tas bijis pakļauts ilgstošai nokrišņu vairāk kā 15 gadu garumā. **Ailu pārsedzes** ar atsevišķiem izņēmumiem ir labā stāvoklī. Esošajām starpsienām ir pietiekama konstruktīva noturība. 1980.gados

iebūvētas betona **kāpnes** DA korpusā tehniski ir labā stāvoklī. **Jumta konstrukcijas** ir labā stāvoklī, bet segums vietām ir bojāts. Esošā konstrukcija nav paredzēta kārniņu klājam. Dažu **logu** konstrukcijas A un R tornī saglabājušās remontējamā stāvoklī (Piemēram, T205, T214 un T116). Vairākām **durvju** ailām iespējams saglabāt un saremontēt aplodas. **Fasāžu apmetumam** ir plaši zudumi. Visas pietiekami noturīgās oriģinālapmetuma daļas remontējamas. Ēkai pašreizējā stāvoklī turpinās mūra konstrukciju sabrukšanas process, ko izraisa nokrišņu ūdens iedarbība. Galvenais to iemesls – bojātie vai neesošie konstrukciju segumi.

[48] Šajā stadijā R torņa jumta daļa tehnisku iemeslu dēļ nav tuvāk apsekota.

IV PREIĻU PILS ATJAUNOŠANAS KONCEPCIJA . (IZEJAS DATI UN REKOMENDĀCIJAS).

4.1. Kultūrvēsturiskais novērtējums un izmantošanas iespējas.

⇨ **Kultūrvēsturiskais novērtējums**

Preiļu pils ir izcils Latgales 19.gadsimta historisma laika muižu arhitektūras paraugs. Pils arhitektūra izteiksmīgi raksturo romantisma periodu Latvijas muižu mākslas un sabiedriskajā dzīvē. Pils apjoma un formu evolūcija sniedz bagātu materiālu par 19.gadsimta muižu dzīvojamo māju stilizācijas, šajā gadījumā gotizācijas procesiem, tā palīdzot izprast daudzu citu19.gadsimta pieminekļu formu izveides principus.

Pils kā arhitektūras pieminekļa galvenā šā brīža vērtība ir tās apjoms un fasādes (ar apmetumu un krāsojumu), kā arī iekštelpu vēsturiskās plānojuma struktūras elementi ar sienu apdari (apmetumu un krāsojumu).

⇨ **Atjaunošanas mērķi kontekstā ar visa pils kompleksa attīstības perspektīvu.**

Pietiekoši bagātīgs ir dokumentālais materiāls, kas ļauj saskatīt šīs ēkas vēsturisko veidolu un, rūpīgi izvērtējot metodes un materiālus, atjaunot to. Preiļu pils pilnvērtīga, saimnieciski rentabla izmantošana iespējama tikai visa kompleksa izmantošanas kontekstā. Muižas kompleksa glābšanas programmas realizācija ir ilgāka perioda rezultāts. Tā kā primārie pasākumi saistīti tikai ar kompleksa vienu ēku - pili, jānodrošina tās autonoma pastāvēšana arī pirms visa kompleksa atjaunošanas.

Atjaunošanas primārais mērķis - apturēt ēkas un tās kultūrvēsturisko vērtību bojāeju. Nodrošināt apstākļus ēkas tālākai pastāvēšanai paralēli kompleksa atjaunošanas pasākumiem, nemazinot ēkas kultūrvēsturisko vērtību.

Atjaunošanas turpmākais mērķis - ēkas kā izcila Latgales 19.gadsimta arhitektūras pieminekļa un muižas apbūves kompleksa dominantes kultūrvēsturisko vērtību akcentēšana un

ēkas atgriešana kultūras dzīves apritē, saimnieciski rentabla izmantošana visa kompleksa kontekstā.

⇨ **Kādu būvperiodu liecības ietver pašreizējais apjoms.**

19.gadsimta 1.puse.
- Pils vecākā daļa kā plānā taisnstūrveida 2 stāvu ēka ar sienu mūrējumu, kas saglabājies līdz 2.stāva ailu pārsedzēm.
- DA un DR korpusi, kas, iespējams, šajā periodā bijuši vienstāvu.[49]
- Fasāžu apmetums ar liecībām par krāsojumu.
- Iekšsienu apmetums ar liecībām par interjera apdari.

1860. – 1865.g.
- Ēkas apjoms, kas spilgti raksturo neogotikas virzienu Latvijas muižu arhitektūrā.
- Fasādes ar gotizācijas elementiem: stūru tornīšiem, reljefām dekoratīvām frīzēm, logailu reljefām apmalēm.
- Priekšnams pie galvenās ieejas kā apmesta profilķieģeļu mūra paraugs.
- Fasāžu apmetums ar liecībām par krāsojumu.
- Iekšsienu apmetums ar liecībām par interjera reljefu un polihromu apdari.
- Interjera reljefas apdares fragmenti (R tornī).
- Logu un durvju konstrukciju elementi.
- 1.stāva siju – dēļu pārseguma daļa R torņa 1.stāva rizalītā.
- 1860.gados izveidotais ēkas plānojums.

19.gadsimta beigas.
- R torņa 3.stāva baznīcas telpa ar ikonostasa konstrukcijas paliekām.
- Baznīcas koka zvanu tornītis virs R torņa rizalīta.

20.gs. 20. -30.gadi.
- Fasāžu apmetums ar liecībām par krāsojumu.
- Iekšsienu apmetums ar liecībām par interjera reljefu un polihromu apdari.
- Interjera dekoratīvs krāsojums.
- Logu un durvju konstrukciju elementi.

1980.gadi.
- Starpstāvu dzelzbetona pārsegumi pārsegumi.
- Jumta konstrukcija un viļņoto azbestcementa plākšņu segums.
- Betona kāpnes DA korpusā.

[49] Šis pieņēmums tiks precizēts tālākas izpētes laikā.

⇨ **Autentiskums.**[50]

Neskatoties uz vēsturiskām kataklizmām, jāuzsver, ka Preiļu pils pat esošā stāvoklī joprojām saglabājusi savu īpašo mākslinieciskо tēlu. Tā pamatā ir gotisko formu izmantošana, ēkas ievērojamie apjomi un tās vēsturiskais konteksts ar parku un pārējo vēsturisko apbūvi. Tās jāievērtē arī visa kompleksa atjaunošanas programmā. **Arhitektūras un ainavas koeksistencē ievērojama nozīme ir vietām, kur apmeklētājs var iegūt īpašu <u>emocionālu kulmināciju.</u>**

A. Vizuāli skatu punkti uz pili. Tie analizējami un projektējami parka atjaunošanas ietvaros un auto stāvvietu izvēlē.

B. Saikne starp jauno un veco pilīm. Akcentējama ar vecās pils vietas labiekārtojumu un apzaļumojumu. Tas nenozīmē, ka vecās pils vietā būtu uz esošajiem pagrabiem jāatjauno apjoms. Tā nav prioritāte, lai gan šo iespēju nākotnē var apspriest, kad būs skaidrs muižas kompleksa apsaimniekošanas modelis.

C. Izvērtējot pašas pils ēkas maksimālā autentiskuma vietas, kā primārā ir R torņa 2. un 3.stāva telpas un A torņa 2.stāva telpa, ja atjaunota velve un 3.stāva telpa.

D. Būtisks būs parādes kāpņu vestibila konceptuālais risinājums. Te autentiskums ietverts jēdzienā "ieeja pilī".

⇨ **Prioritātes (īpaši saglabājamais un (vai) atjaunojamais).**

Pils ēkas būvmākslas pieminekļa statuss nosaka to, ka jebkādam apsaimniekošanas modelim ir jārespektē kungu mājas kultūrvēsturiskās vērtības. Paredzams, ka šie ierobežojumi neliegs iespēju ēkas rentablai saimnieciskajai darbībai.

Īpaši saglabājamais un (vai) atjaunojamais:

- **Pils 19.gadsimta 2.pusē veidojies apjoms ar kārniņu jumtu.**
- **Fasāžu reljefās detaļas, t.sk. priekšnama profilķieģeļu mūrējums.**

Atjaunošana iespējama pakāpeniski:

- **Fasāžu dekoratīvie elementi bareljefi, skulptūras, čuguna (?) dekorējumi, balkoni ar margu balustriem, galvenās ieejas durvis.**

---

[50] Ar autentiskumu šajā gadījumā jāsaprot esošā stāvokļa komplektācija saskaņā ar telpas, apjoma, fasādes, būvelementa u.c. vēsturisko plānu, konstrukcijām, apdari. Jo lielāka ir esošā stāvokļa saskaņa ar oriģinālo vēsturisko stāvokli, jo augstāks autentiskums. Autentiskums ir ļoti ātri iznīcināms. Kāda tā daļa neizbēgami zūd atjaunošanas rezultātā.

⇨ **Optimālais izmantošanas veids.**

Ēkas vēsturiski celta kā kā dzīvojamā māja. 20.gs. tajā ierīkota skola, kas nav prasījis radikālus būvstruktūras pārveidojumus. Paredzamais funkcijas izvietojums ēkā pamatojas uz telpu autentiskuma un oriģinālelementu īpatsvara analīzi. Galvenokārt tās ir R torņa daļā. Te iespējama administrācijas un muzeja daļa. Telpas 1.stāva Z traktā, izmantojamas sabiedriskiem pasākumiem. Te kopš 1920.gadiem bijusi zāle ar skatuvi. Viesu telpas (viesnīca) izvietojama pils vecākās daļas 2.stāvā. Pasākumu dalībnieku un personāla, kā arī viesu telpu nodrošināšana ar sanitāro komfortu, kā arī viesu telpu zonas funkcionāla norobežošana saistīta ar jaunu plānojuma elementu - sanitāro mezglu izbūvi, kas grupējami ap garensienu. Palīgtelpām, koplietošanas telpām un kāpņu ierīkošanai optimāli ir DA un DR korpusi. Tas ļauj viesnīcas daļu nodalīt no pārējām funkcionālām zonām. Vertikālai komunikācijai nepieciešamības gadījumā var izmantot arī Starpbūves daļu blakus parādes kāpņu vestibilam (T118; T215).

Rekomendējams kā optimālo izmantošanas veidu izvērtēt:

- **viesu namu (viesnīcu),**
- **darījumu un sabiedrisko norišu centru**
- **pils muzeju.**

4.2. Atjaunošanas pasākumu metodes un materiāli.

Preiļu pils ēka daudz zaudējusi no sākotnējā arhitektoniski mākslinieciskā tēla. Daudzas pārbūves vienkāršojušas šīs ēkas būtībā izsmalcināto, cēlo raksturu. Pils izdegšana bija tikai sākums tās kultūrvēsturisko vērtību degradācijai. Tālāko veica dabas un apzināta cilvēku darbība. Negatīvos procesus aizkavēja jumta un pārsegumu uzlikšana. Tomēr šobrīd Preiļu pils kā vēsturiskas ēkas struktūra ir jāuzlūko sevišķi rūpīgi. Jebkura būvnieciska rakstura darbība atjaunošanas vārdā var radīt tālākus vēl palikušās oriģinālsubstances zudumus. Jāizvairās no jebkuras nepamatotas iejaukšanās vēl atlikušajā oriģinālā. Rekonstrukcija jāveic ar maksimālu pietāti ēkas **vēl esošai vērtībai**, atrodot labāko kompromisu.

Paredzamie pasākumi jāveic, tos maksimāli motivējot.

Atbilstoši mūsdienu praksei vēsturisko ēku saglabāšanā kā prioritārs uzskatāms tradicionālo materiālu pielietojums. Modernie materiāli un būvelementi pieļaujami kā optimāla alternatīva, ja cits risinājums var radīt problēmas ēkas tālākai pastāvēšanai. Paredzamo būvmateriālu sortiments jāpārskata savlaicīgi, lai vēlāk, laika trūkumā, nebūtu steigā jāpieņem vai jānoraida piedāvātie risinājumi.

Darba organizācija. Projektēšana. Būvniecība.

Par neatņemamu un nozīmīgu faktoru uzskatāma pieminekļu aizsardzības institūciju aktīva iesaistīšanās pils atjaunošanas procesā. Visā procesa gaitā, it īpaši, projektēšanas un realizācijas stadijā jānodrošina sabiedriska publicitāte.

- **Projektēšana.**

Pils apsaimniekotāju sastādīta programma, ja tā sastāv vienīgi no vēlamā telpu skaita, funkcijas un platības, nedrīkst būt vienīgais projektētāju saistošais dokuments. Programma papildināma un koriģējama atbilstoši pieminekļa atjaunošanas prasībām. Tā tiktu savlaicīgi izveidots un izstrādāts, rekonstrukcijas praktisko darbību stingri reglamentējošs dokuments, kas varētu būt Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas sastādīts un apstiprināts detalizēts arhitektūras – plānošanas uzdevums (APU). Arhitektūras - plānošanas uzdevumā būtu dots pieminekļa un tā atsevišķu daļu kultūrvēsturiskais novērtējums un raksturotas optimālās ēkas izmantošanas iespējas. Precīzi formulēti objekta atjaunošanas mērķi un uzdevumi, raksturotas prioritātes un atjaunošanas nosacījumi. Vēlams norādīt atjaunošanas darbu līmeņu prognozējamo zonējumu (restaurācija, konservācija, remonts, utt). Arhitektūras - plānošanas uzdevumā jādod norādes par pieļaujamām darbu metodēm un materiāliem.

Jānodrošina arhitektūras – plānošanas uzdevuma kā dokumenta tiesiskais obligātais raksturs.

Izstrādājamiem skiču projektiem un vēlāk tehniskajiem projektiem obligāti nepieciešama pietiekami izvērsta skaidrojošā teksta daļa, kurā rakstiski būtu motivēts katrs nozīmīgākais pārveidojums ēkas vēsturiskajā struktūrā.

Izvēloties būvdarbu veicēju, jāzina, ka paredzamie darbi saistīti ar vēsturisku konstrukciju, konservāciju, restaurāciju. Atsevišķiem darbiem būs lokālas restaurācijas programmas (fasādes), autentiski materiāli, vēsturiskas apdares un apstrādes tehnoloģijas. Potenciālajiem būvētājiem savlaicīgi jāsaņem maksimāla informācija.

- **Būvniecība.**

Mūrnieku un apmetēju darbi.

Pamatu, apkures mezglu, dūmeņu, sienu un griestu apmešanai un mūrēšanai un apmešanai izmantojama radniecīga sastāva java kā oriģinālam. Būvdarbu laikā rodas nepieciešamība veikt lielākus vai mazākus izlauzumus oriģinālmūrī. Visiem izlauzumiem oriģinālmūrī jābūt motivētiem un to izmēriem stingri limitētiem. Izlauzumi jāveic tā, lai maksimāli saudzētu (nesaskaldītu, nesadrupinātu) veselos ķieģeļus.

Kvalitatīva fasāžu atjaunošana ir ekonomiski attaisnojama tikai pēc pilna apjoma inženiertehnisko pasākumu veikšanas. Mitrajās zonās optimāla ir atveseļojošu apmetumu izmantošana. Taču to pielietošana saistāma ar virsmu iepriekšēju sagatavošanu, kas saistīta ar tehnoloģiski noteiktiem laika termiņiem.

Īpaša restaurācijas programma jāpieņem galvenās ieejas vējtverim, kas mūrēts sarežģītā profilķieģeļu salikumā. Jāizstrādā īpaša fasāžu restaurācijas programma ar ārsienu tehniskā stāvokļa detalizētu izpēti. Tās ietvaros jāizgatavo sienu defektu kartogrammas ar defektu raksturu un apjomu, lai izvēlētos optimālo tehnisko risinājumu un maksimāli precīzi aprēķinātu nepieciešamās izmaksas.

Būvgaldnieku darbi.

Katra loga vai durvju aila, kurā saglabājušās koka konstrukcijas jāizvērtē atsevišķi. Logu remonts un atsevišķu trūkstošo daļu izgatavošana būs būtisks būvgaldnieku uzdevums. Iekšdurvis izgatavojamas pēc vēsturiskiem paraugiem.

Stiklinieku darbi.

Logi jāstiklo ar stiklinieku tepi.

Jumiķu un namdaru darbi, drenāža.

Ievērojot atjaunošanas pasākumu ilglaicīgo raksturu, **par nepieciešamo prioritāti uzskatāms esošā jumta remonts, pagaidu jumta ierīkošana virs A un R torņiem, ūdens tekņu un noteku ierīkošana kā arī drenāžas ierīkošana.** Jumta kārniņu seguma noturības garantēšanai būs jāpapildina esošā konstruktīvā sistēma, jo esošā konstrukcija nav paredzēta kārniņu klājam.

Maksimāli jāizmanto esošā drenāžas sistēma, kas parasti tika ierīkota 19.gadsimta muižu kungu mājām. 20.gadsimta 2.pusē šādas drenāžas sistēmas bieži izjauktas ar pārrakumiem. Spriežot pēc vēsturiskajām ziņām, tāda bijusi arī Preiļu pilij. Drenāža, kas nodrošinājusi A galā esošās virtuves notekūdeņu noplūdi upītes virzienā, bijusi ap $1m^2$ ejas veidā un sekmīgi iztīrīta 1920.gados. Kontrolrakumos

jānosaka vecās drenāžas dziļums un, ja iespējams trajektorija. Veco drenāžu jācenšas iekļaut no jauna projektētajā, vai jaunās konstrukcijas paredzēt tādā līmenī, kas neizjauktu vecos drenāžas kanālus.

Elektroapgāde. Apgaismojums.

Elektroapgāde organizējama pa apakšzemes kabeļiem no tuvākā transformatora, kas izbūvējams no jauna, ievērtējot kompleksa pārējo ēku attīstības iespējas. Rekomendējams ēkas apgaismojuma raksturu veidot maksimāli izceļot telpu vēsturisko raksturu. Īpaši torņos, kur apgaismojums konceptuālā līmenī jānosaka jau projektēšanas sākuma stadijās. Pastāvīgās informācijas zīmēm ("avārijas izeja", u.tml.) rekomendējams individuāls dizains.

Vēdināšana.

Nepieciešamo vēdināšanas tehniku iespējams izvietot pils jumta bēniņos. Tualešu un vannas istabu ventilāciju ieteicams organizēt jaunizveidotu dūmeņu kanālos. Rekomendējams kopējam vēdināšanas izvadam izmantot jau vēsturiski bijušus apjomus – piem., 19.gs. b. koka piebūvi pie R torņa A sienas (sk. 20.gs. sāk. vēsturisko fotoattēlu).

4.3. Kopsavilkums. Preiļu pils atjaunošanas koncepcijas rekomendējamās pamatnostādnes:

- ***Par atjaunošanas pamatprincipu jākļūst konservācijai un rekonstrukcijai.***
- ***ēku pārbūvējama par:***
  - ⇨ viesu namu,
  - ⇨ darījumu un sabiedrisko norišu centru
  - ⇨ pils muzeju.
- ***ēkas apjoma un fasāžu 19.gs. beigu situācijas rekonstrukciju.***
- ***ēkas plānojuma 19.gs. vidus situācijas maksimālu saglabāšanu ar pamatotiem nepieciešamiem papildinājumiem.***
- ***daļēja 19.gs. 2.puses ēkas interjeru rekonstrukcija (muzeja daļā).***

Projektā sniegti atsevišķas ēkas - Preiļu muižas pils atjaunošanas un izmantošanas priekšlikumi. Tie izvērtēti kontekstā ar apkārtējo teritoriju, tuvumā

esošo ceļu tīklu un kultūrvēsturiskās vides vizuālās uztveres zonā esošajām ainaviskajām vērtībām. Preiļu muižas kultūrvēsturiskās vides saglabāšanas interesēs īpaša uzmanība jāpievērš arī apkārtējās ainavas elementiem – vecās pils vieta, muižas saimniecības un ļaužu dzīvojamās ēkas, Borhu dzimtas kapliča, zirgu stallis, blakus māja pils D pusē, iebrauktuves mūra vārti un to daļas, žogs, parka kompozīcija, stādījumi, ūdeņi, mazās parka arhitektūras formas. Nākotnē jāplāno arī 20.gadsimta 2.pusē uzcelto dzīvojamo māju vizuāla adaptācija kultūrvēsturiskajā muižas centra vidē.

Ar pārdomātu un pamatotu koncepciju, kā arī prasmīgi izstrādātas rekonstrukcijas projekta realizācijas gadījumā, Preiļu pilī iespējams iegūt optimālu vēsturiskā oriģināla un mūsdienu papildinājumu kompilāciju, nezaudējot vietas kultūrvēsturisko vērtību. Veikto nepieciešamo pasākumu rezultātā ne tikai nedrīkst samazināties ēkas kā kultūrvēsturiska pieminekļa mākslinieciskā vērtība, bet vēl vairāk - jāizceļ ēkas savdabība, unikalitāte. Ēkai jāturpina funkcionēt kā gan kā kultūrvēsturiskam piemineklim, gan kā sabiedrisko norišu vietai ar augsta līmeņa reprezentācijas iespējām.

PILS IZMANTOŠANAS PRIEKŠLIKUMS

1.STĀVS

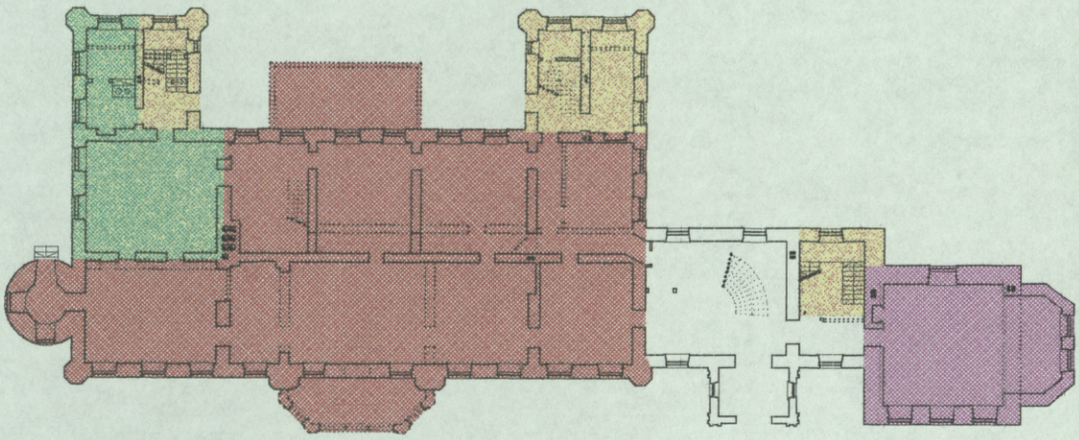

2.STĀVS

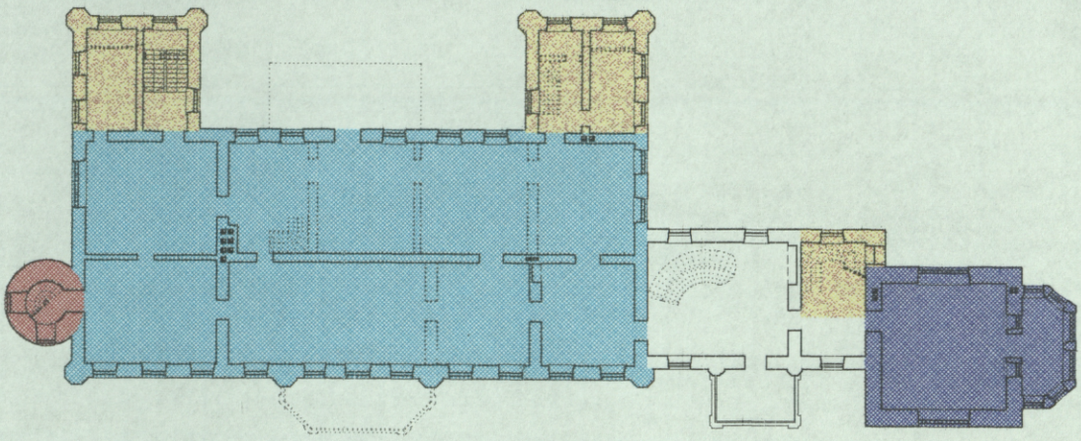

3.STĀVS

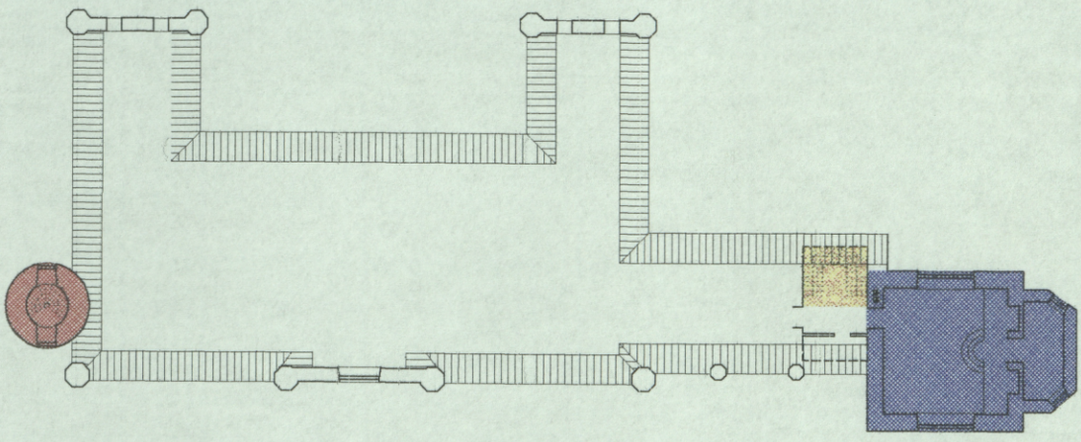

ZONAS

- sabiedriskās aktivitātes
- virtuve un ēdināšana
- viesnīca
- vertikālās komunikācijas un palīgtelpas
- administrācija
- muzejs

Rekomendācijas projekta priekšlikumam. I.Dirveiks, Z.Bikše. 2002.g.

Preiļu vecās pils vieta.
Lai gan saglabājušies tikai ēkas pagrabi, redzams, ka tai bijis augsts cokols. Tādēļ joprojām vecās pils vieta apkārtējā ainavā ieņem būtisku nozīmi, jo galvenie apbūves ansambļa vizuālās uztveres virzieni un piekļūšanas ceļi (t. sk. aleja) nav mainījušies.

Muižas kalpotāju (?) māja .
Skolas laikā ēka izmantota mācību darbnīcām. Perspektīvā jāparedz arī šīs ēka izpēte un atjaunošana. Pa labi 20.gs. 80.gados celta dzīvojamā māja, kas pārdomāti jāiekļauj vēsturiskā parka ainavā.

1.fotoattēls.
Preiļu pils galvenā (Z) fasāde 2002.gada janvārī.
Priekšplānā vecākā daļa ar apaļo torni un centrālo rizalītu, kas piebūvēts 19.gs. vidū.

2.fotoattēls.
Vecākā daļa ar Z fasādes centrālo rizalītu, kas piebūvēts 19.gs. vidū gotizācijas periodā. Vienstāva piebūve ar balkonu nojaukta 20.gs. 80.gados. 19.gs. 1.p sienas mūrējums saglabājies līdz 2.stāva logu arhivoltām. A- aizmūrēta sākotnējā galvenā ieeja 19.gs. 1.p. ēkā.

3.fotoattēls.
Z fasāde. Starpbūve ar galveno ieeju pilī, kas izveidota gotizācijas periodā 1860.gados. Ievērojamas ķieģeļu mūra deformācijas mitruma un 20.gs. 2.p. cementa apmetuma dēļ.

4.fotoattēls.
Z fasāde. Galvenās ieejas vējtveris, celts 1860.gados. Gotiskās formas veidotas profilķieģeļu mūrējumā. Ilgstoši bojāts pārsegums veicinājis mitruma iedarbību, kas veicinājis plašu ķieģeļu mūra eroziju.

5.fotoattēls.
Preiļu pils D fasāde 2002.g. janvārī. Labajā pusē vecākā – 19.gs. 1.p. daļa ar DA un DR korpusiem, kas, iespējams, sākotnēji bijuši vienstāvu.

6.fotoattēls.
D fasāde. Vecākā - 19.gs. 1.pusē celtā daļa starp sānu korpusiem.
Zona, kurā līdz 20.gs. 20.gadiem (?) bijusi vienstāvu piebūve ar balkonu. 19.gs. 1.p sienas mūrējums saglabājies līdz 2.stāva logu arhivoltām.

7.fotoattēls.
R tornis. 2 stāvu rizalīts ar balkonu piebūvēts vēlāk. 19.gadsimta beigās celts 3.stāvs, iespējams, no jauna arī otrais stāvs, kā arī koka zvana tornis. Rizalīta augšdaļas spiediena rezultātā 1.stāvs atdalījies no torņa korpusa. Augšdaļu papildus notur metāla stīpa.

8.fotoattēls.
D fasāde. Pie R torņa bijusi vienstāva piebūve, kas nojaukta 20.gs. 20.gados. Uzskatāmi redzami ārsienu bojājumi mitruma iespaidā.

9.fotoattēls.
A tornis un DA korpuss, kas, iespējams, vienstāvu pastāvējis pirms gotizācijas 19.gs.vidū.

10.fotoattēls.
A tornis, kam nav jumta. Saglabājies logs ar vērtnēm.

11.fotoattēls.
T121. A - sākotnējā ieeja vecākajā pils daļā. Betona pārsegums iebūvēts 1984.gadā. 1920./30.gados bijusī skolas zāle ar skatuvi (B). Iespējamā vieta plašākas sabiedriskas telpas izveidošanai.

12.fotoattēls.
T207, 208, 209. Vecākā pils daļa. 19.gs. 1.p. mūris saglabājies līdz ailu pusloka pārsedzēm. Redzamas sākotnējo starpsienu vietas un to iesējums ārsienā. Jauna garensiena (A) un pārsegumi iebūvēti 1984.gadā.

13.fotoattēls.
R tornis. 1.stāvs. Abas logailas rizalītā un plašais sienas izlauzums izveidoti 1935.gadā.

14.fotoattēls.
R torņa rizalīts. T116. Vienīgā vieta, kur saglabājušās 19.gs. pārseguma konstrukcijas.
2.stāvā pirms rizalīta piebūvēšanas bijusi logaila.

15.fotoattēls.
Starpbūve. T216. Parādes kāpņu telpa. Uz apmetuma ir dekoratīva 19.gs. krāsojuma fragmenti (A). Siena ar durvju ailu ir daļa no 19.gs. 1.p. ēkas fasādes, kuras mūris saglabājies līdz palodas līmenim (B). Durvju vietā sākotnēji bijis logs.

16.fotoattēls.
A tornis. Skats uz 2. un 3.stāva līmeņiem. Bijusi koka konstrukcijas velve. 20.gs. 2.p. iebūvēts ūdens rezervuārs.

17.fotoattēls.
Galvenās ieejas durvju D100/119 augšdaļa ar palodu un seglīsti. 1860.gadi.

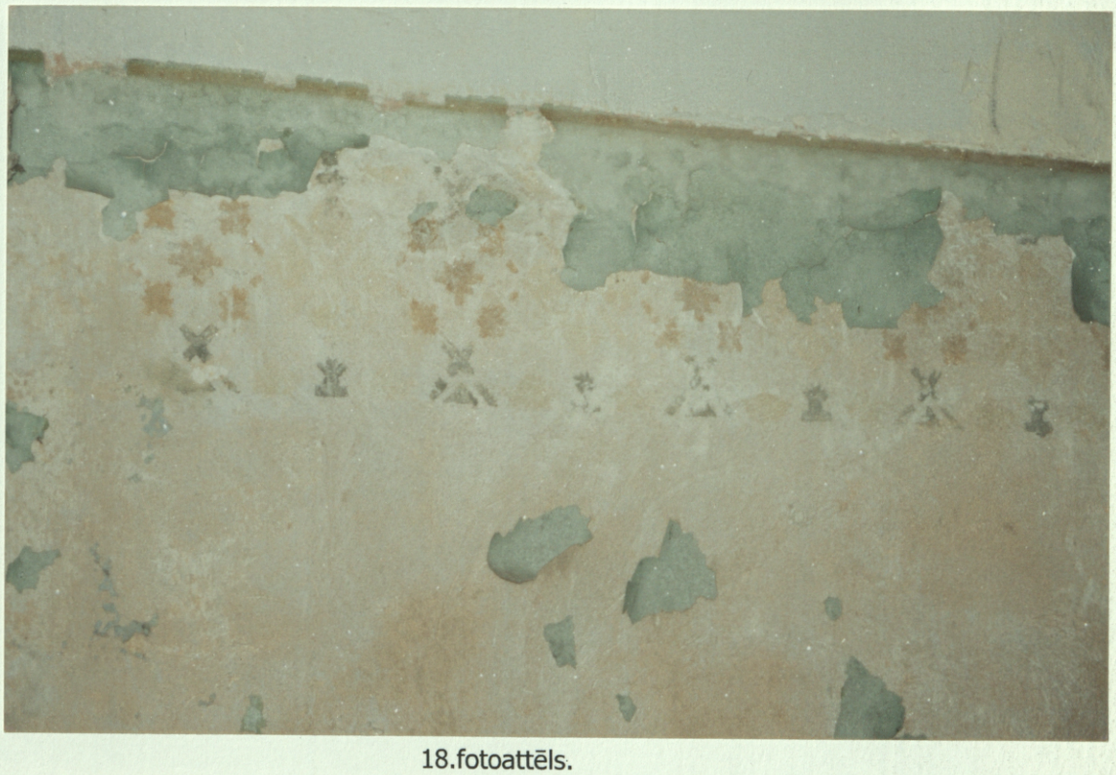

18.fotoattēls.
R tornis. T116. Dekoratīvs sienas krāsojums. 1927.g.(?).

19.fotoattēls.
Starpbūve. T118. Kāpņu konstrukcija iebūvēta 1980.gados.

20.fotoattēls.
Starpbūve. T215. Kāpņu vieta uz R torņa 3.stāvu. Zem tām 19.gs.b. ierīkota ieeja no D puses piebūves, lai nokļūtu 3.stāvā pareizticīgo baznīcā.

21.fotoattēls.
Starpbūve. T119. Parādes kāpņu vestibils. Kāpnes ar liektu laidu bijušas labajā pusē. Abas durvju ailas izlauztas 19.gs. 1.p. ēkas ārsienā gotizācijas laikā 1860.gads.

22.fotoattēls.
1980.gadu rekonstrukcija – dzelzbetona pārsegumi likti aptuvenā oriģinālo siju augstumā. Ievērojami cietušas sienu dzegas.

23.fotoattēls.
Vecākā daļa. T123. Skolas virtuve. Domājams, ka virtuve šeit bijusi arī 19.gadsimtā. 1980.gados dzelteno ķieģeļu starpsiena mūrēta par apm. 50cm tuvāk, nekā oriģinālā siena, lai balstītu tipveida dzelzbetona paneļus.

24.fotoattēls.
Skats caur ieejas ailu uz R torņa 3.stāva telpu. Redzama siena, kuru 19.gs. beigās izveidoja kā pareizticīgo baznīcas ikonostasu.

25.fotoattēls.
R tornis. T214. Uz sienas reljefa dekora fragmenti un panelējums.
Sk. 1953./54g. vēsturisko attēlu t.p. telpā.

26.fotoattēls.
Blakus māja pils DA pusē.
Ēkas vēsturiskā izcelsme pagaidām nav skaidra. Zem tās ir velvēta telpa, ķieģeļu un akmeņu mūrējumā kas, spriežot pēc uzbūves, kalpojusi kā "ledus pagrabs" . Virszemes daļa, visticamāk, celta vēlāk. Tās pārsegumos kā sijas izmantoti vecāka jumta elementi.

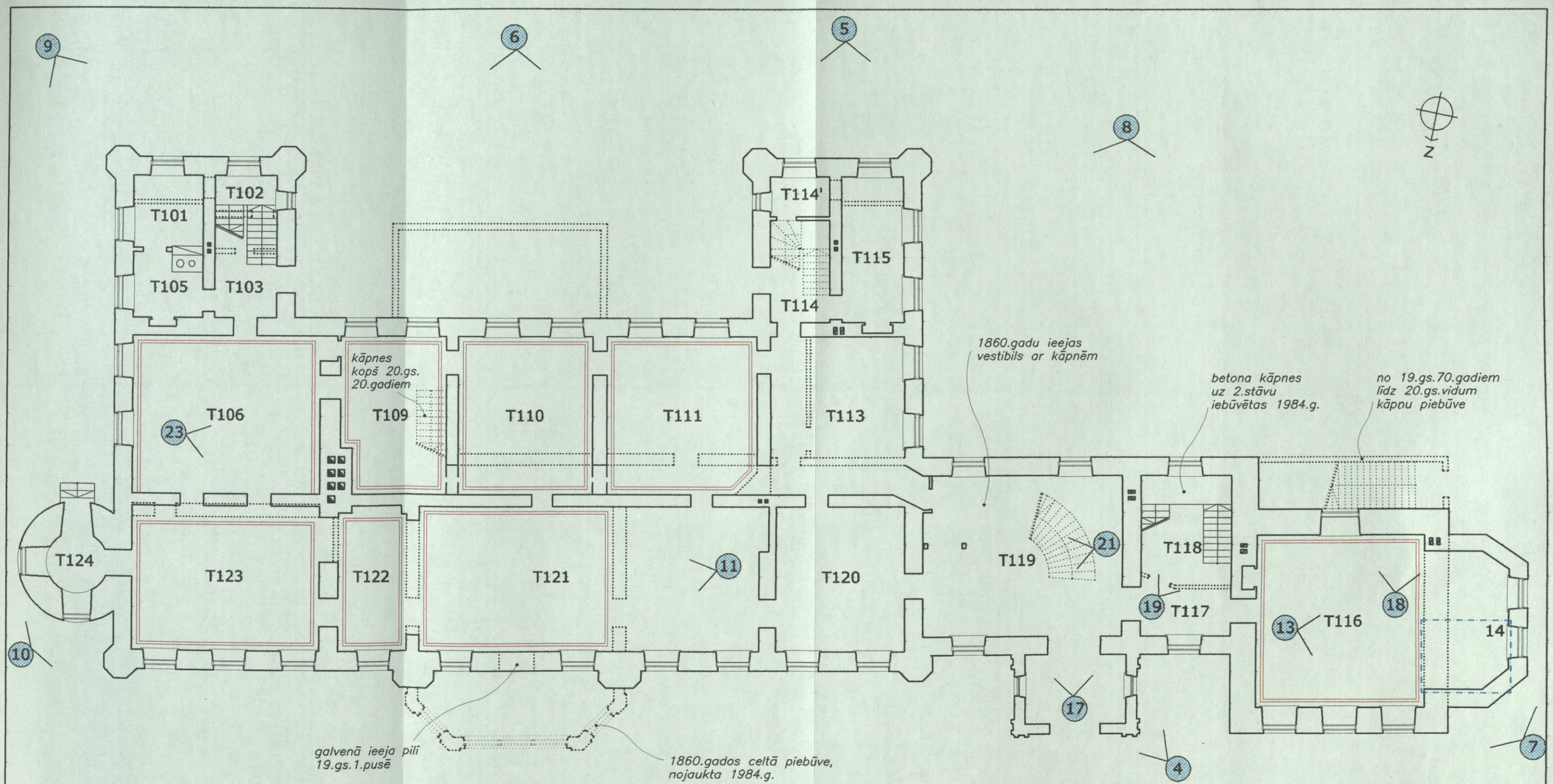

APZĪMĒJUMI

T102	telpu numerācija (pirmais cipars norāda ēkas stāvu)
12	fotofiksācijas vieta, virziens un fotoattēla numurs
16	fotofiksācija griestos un fotoattēla numurs
.....	zudušas konstrukcijas
	telpās saglabājies griestu plastiskais dekors

PIEZĪMES

Shēmal izmantoti inventarizācijas biroja plāni.

PREIĻU PILS

GR.VADĪTĀJS	D.LĒVALDE		
IZSTRĀDĀJA	I.DIRVEIKS	01.02	
IZSTRĀDĀJA	Z.BIKŠE	01.02	

1.STĀVA APSEKOŠANAS REZULTĀTI

STADIJA	AMA
LAPA	1
MĒROGS	1:150

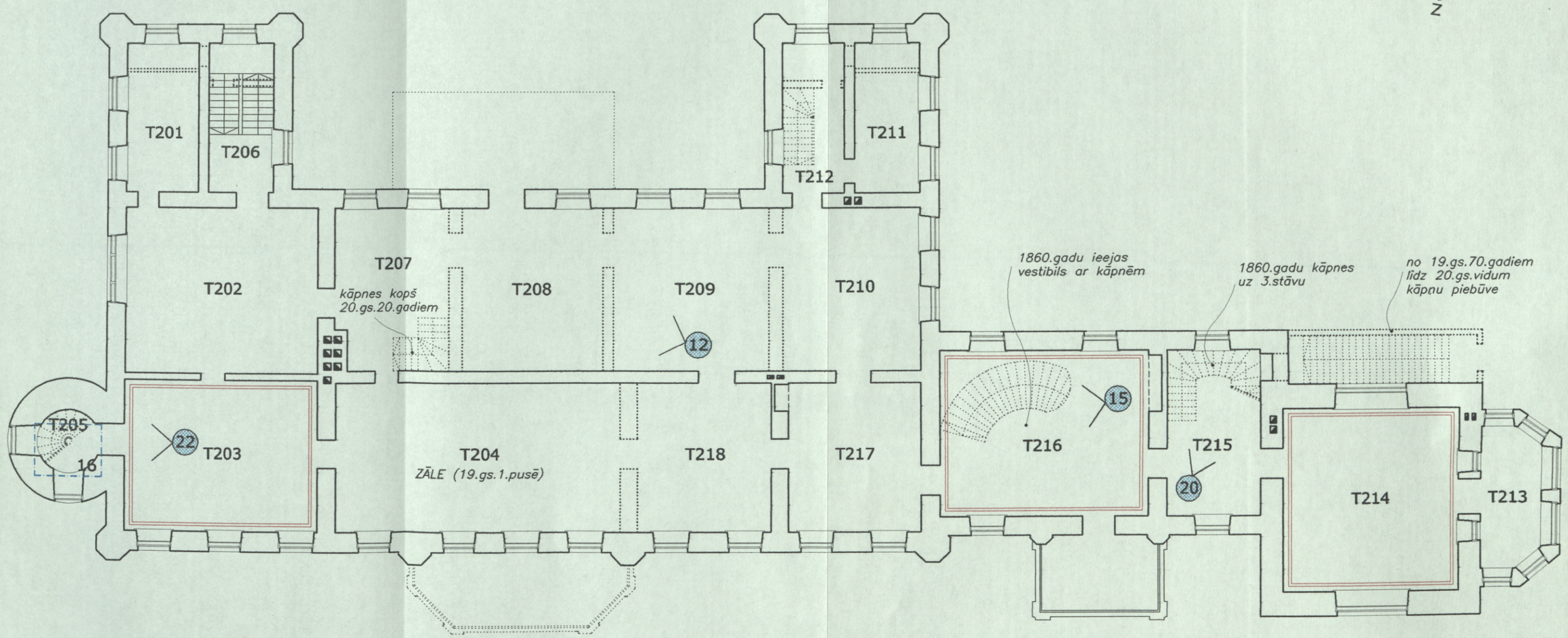

APZĪMĒJUMI

T102	telpu numerācija (pirmais cipars norāda ēkas stāvu)
12	fotofiksācijas vieta, virziens un fotoattēla numurs
16	fotofiksācija griestos un fotoattēla numurs
.....	zudušas konstrukcijas
	telpās saglabājies griestu plastiskais dekors

PIEZĪMES

Shēmai izmantoti inventarizācijas biroja plāni.

PREIĻU PILS

GR.VADĪTĀJS	D.LĒVALDE		2.STĀVA APSEKOŠANAS REZULTĀTI	STADIJA AMA
IZSTRĀDĀJA	I.DIRVEIKS	01.02		LAPA 2
IZSTRĀDĀJA	Z.BIKŠE	01.02		MĒROGS 1:150

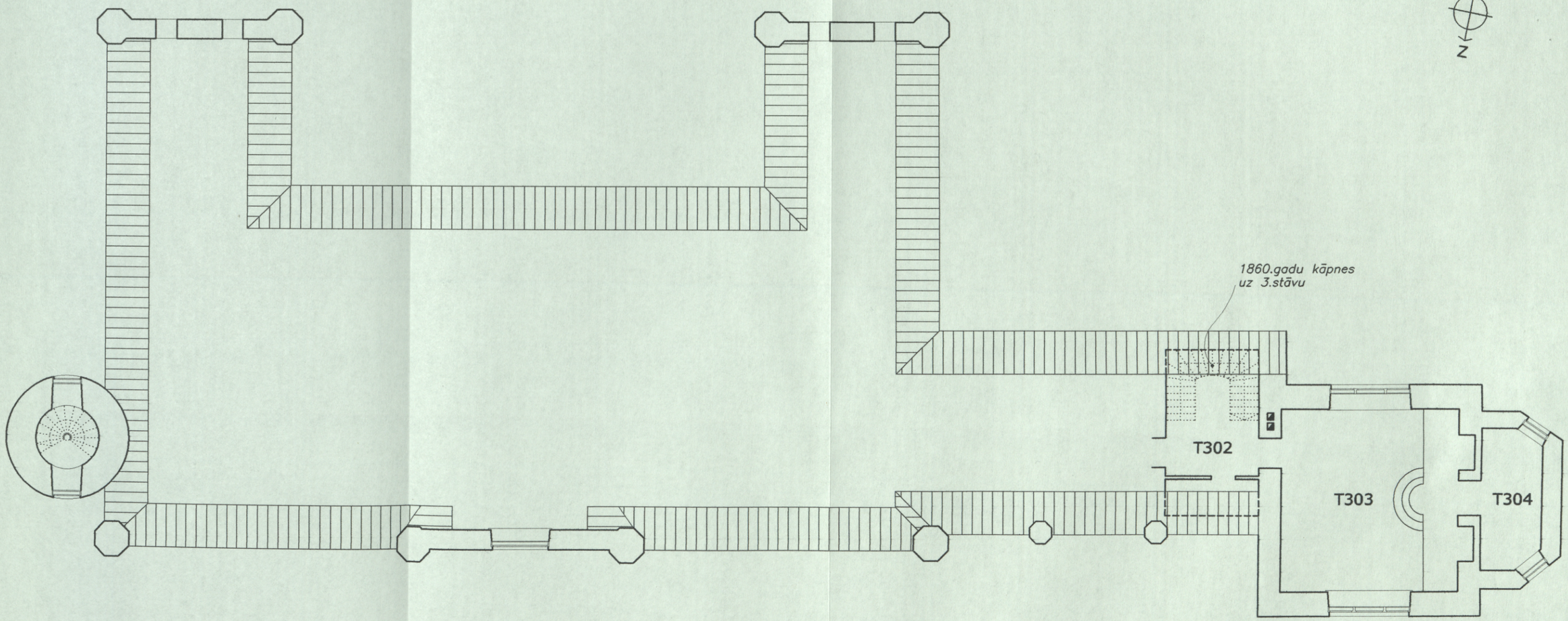

APZĪMĒJUMI

T102	telpu numerācija (pirmais cipars norāda ēkas stāvu)
12	fotofiksācijas vieta, virziens un fotoattēla numurs
16	fotofiksācija griestos un fotoattēla numurs
.....	zudušas konstrukcijas
	telpās saglabājies griestu plastiskais dekors

PIEZĪMES

Shēmal izmantoti inventarizācijas biroja plāni.

PREIĻU PILS

GR.VADĪTĀJS	D.LĒVALDE		3.STĀVA APSEKOŠANAS REZULTĀTI	STADIJA AMA
IZSTRĀDĀJA	I.DIRVEIKS	01.02		LAPA 3
IZSTRĀDĀJA	Z.BIKŠE	01.02		MĒROGS 1:150

1.STĀVS

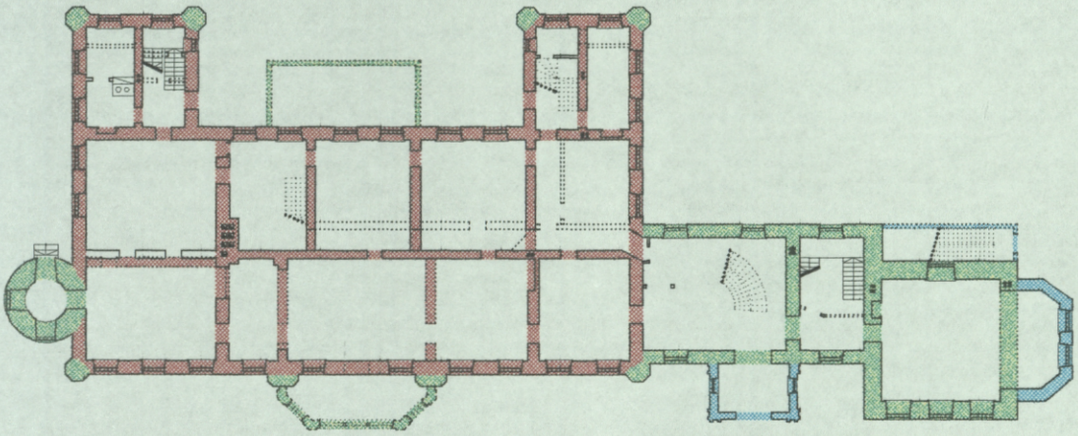

2.STĀVS

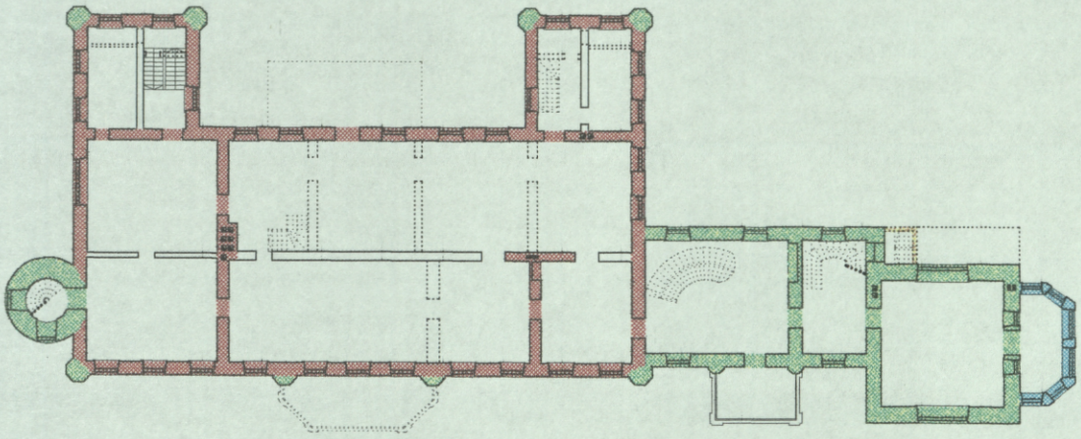

3.STĀVS

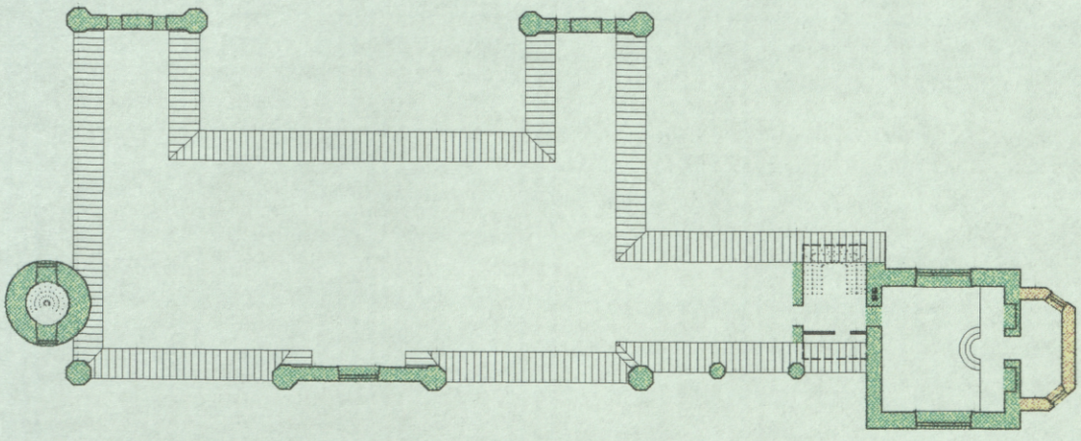

DATĒJUMI

- 1836.g. – 1860.g.
- 1860.g. līdz 1865.g. (gotizācija)
- līdz 1875.g.
- 1890.gadi (pareizticīgo baznīcas izveidošana)

PIEZĪMES

Shēmai izmantoti inventarizācijas biroja plāni.

Būvperiodu hronoloģija izstrādāta pēc vizuālas apsekošanas.

PREIĻU PILS

GR.VADĪTĀJS	D.LĒVALDE		BŪVPERIODU HRONOLOGIJA	STADIJA AMA
IZSTRĀDĀJA	I.DIRVEIKS	01.02		LAPA 4
IZSTRĀDĀJA	Z.BIKŠE	01.02		MĒROGS